

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης

Κατεύθυνση Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΑΜΥΝΑΣ
ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΝΑΤΟ
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΗΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗ ΔΥΝΑΜΗ ΚΟΣΣΥΦΟΠΕΛΙΟΥ (ΚFOR)**

Σπουδαστής : ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΝΤΑΖΗΣ

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: ΑΝΤΩΝΙΑ ΖΕΡΒΑΚΗ

ΑΘΗΝΑ, 2019

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΑΜΥΝΑΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΟ ΝΑΤΟ
Η Ελληνική Συμμετοχή στη Δύναμη Κοσσυφοπεδίου (KFOR)

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΝΤΑΖΗΣ

(ΑΜ: 1342201500238)

Αθήνα, 2019

Σελίδα σκοπίμως κενή

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	4
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	5
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	6
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	7
ABSTRACT.....	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
1. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΜΥΝΑΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ	11
1.1 Εννοιολογικές οριοθετήσεις	11
1.2 Δομικά στοιχεία.....	13
1.3 Τρόποι προώθησης.....	18
1.4 Αναδύομενες προκλήσεις και προοπτικές.....	22
2. ΝΑΤΟ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ	25
2.1 Προσπέλαση των σκοπών και της δομής του ΝΑΤΟ.....	25
2.2. Το ΝΑΤΟ στα Βαλκάνια: η θέση και ο ρόλος της Ελλάδας.....	30
2.3. Κριτική αποτίμηση σύζευξης Ελλάδος-ΝΑΤΟ.....	34
3. ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ: ΚΟΣΣΟΒΟ, ΚFOR ΚΑΙ ΕΛΔΥΚΟ	37
3.1 Η εμπλοκή της Διεθνούς Κοινότητας στις διαμάχες του Κοσσόβου.....	37
3.2 Η ελληνική συνδρομή στην ΚFOR: προφίλ αποστολής, θεωρητική και κριτική ανασκόπηση.....	40
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	44
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	46

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Εξάρτηση Εννοιών Υποκεφαλαίου	12
Πίνακας 2: Στατιστικά Στοιχεία Παραβάσεων-Παραβιάσεων 2011-2018	15
Πίνακας 3: Οικονομικά Στοιχεία Αμυντικών Δαπανών της Ελλάδας	24
Πίνακας 4: Διαγραμματική Αποτύπωση της Μετατόπιση των Σκοπών του ΝΑΤΟ ..	28
Πίνακας 5: Η Δομή του ΝΑΤΟ.....	29
Πίνακας 6: Τρέχοντα Στοιχεία Δυνάμεων και Προσωπικού ΕΛΔΥΚΟ 3	41

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο σημείο αυτό θα ήθελα αρχικά να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια της παρούσας εργασίας, Αντωνία Ζερβάκη, τόσο για το έναυσμα να μελετήσω την ανωτέρω θεματολογία όσο και για τις συμβουλές της στην τελειοποίηση της προσπάθειας αυτής.

Επιπλέον, επιθυμώ να εκφράσω την εκτίμησή μου σε όλους εκείνους τους δασκάλους και καθηγητές για το κάθε μικρό λιθαράκι γνώσης που μου χάρισαν, αφοσιωμένοι στο καθήκον τους στην εκπαίδευση, από τα σχολικά μου χρόνια έως και σήμερα.

Τέλος, αφιερώνω την εργασία αυτή στην οικογένειά μου, ευγνωμονώντας την για την αστείρευτη αγάπη και υποστήριξή της στην μέχρι τώρα ακαδημαϊκή μου προσπάθεια.

ΔΠ

Ιούνιος 2019

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν
ΓΓ	Γενικός Γραμματέας
ΓΕΕΘΑ	Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας
ΓΣ	Γενική Συνέλευση (του ΟΗΕ)
ΔΔΧ	Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης
ΕΔ	Ένοπλες Δυνάμεις
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΛΑΣ	Ελληνική Αστυνομία
ΕΛΔΥΚΟ	Ελληνική Δύναμη Κοσσυφοπεδίου
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΣΣΔ	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
ΗΕ	Ηνωμένα Έθνη
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες (της) Αμερικής
ΚΥΣΕΑ	Κυβερνητικό Συμβούλιο Εξωτερικών και Άμυνας
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΠΑΑ	Πολιτική Άμυνας (και) Ασφάλειας
πΓΔΜ	πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία (της) Μακεδονίας
ΠΠ	Παγκόσμιος Πόλεμος
Σ	Σύνταγμα (της Ελλάδος)
ΣΑ	Συμβούλιο Ασφαλείας (του ΟΗΕ)
ΥΠΕΞ	Υπουργείο Εξωτερικών
ΧαρτΗΕ	Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών (Καταστατικό)
EUFOR	European Union Force
IFOR	Implementation Force
ISAF	International Security Assistance Force
KFOR	Kosovo Force
NATO	North Atlantic Treaty Organization
SFOR	Stabilisation Force
UNMIK	United Nations (Interim Administration) Mission in Kosovo
UNMISSET	United Nations Mission of Support in East Timor
UNSCRes	Ψήφισμα Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ

Το σύγχρονο διεθνές περιβάλλον χαρακτηρίζεται από μεγάλη αβεβαιότητα. Η Ελλάδα καλείται, όχι μόνο να αφογκραστεί τα νέα δεδομένα στο διεθνές σύστημα και το περιφερειακό της ζωτικό χώρο, αλλά και να επιδείξει, μέσω μίας ενισχυμένης στρατηγικής αντίληψης, τους απαραίτητους τρόπους ώστε να εξασφαλίσει την εθνική της επιβίωση αλλά και να αντιμετωπίσει τις νέες τάσεις στις απειλές ασφαλείας στο εσωτερικό και εξωτερικό της περιβάλλον. Οι σύγχρονες αντιλήψεις στις διεθνείς σχέσεις υποδεικνύουν ότι τα εθνοκεντρικά σχήματα πρόσληψης τείνουν σε κατάρρευση υπό το βάρος της παγκοσμιοποίησης. Συνεπώς η ενίσχυση της συνεργασίας των κρατών στο πλαίσιο υπερεθνικών οικοδομημάτων κρίνεται καθόλα απαραίτητη. Το NATO αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα πολιτικο-στρατιωτικής συμμαχίας ικανής να προσφέρει, στην Ελλάδα και τους συμμάχους της, το απαραίτητο περιβάλλον για την διασφάλιση της ειρηνικής συμβίωσης και συναρμογής των λαών.

Λέξεις/Φράσεις-κλειδιά: στρατηγική άμυνας και ασφάλεια, πολιτική άμυνας και ασφάλειας, NATO, Κόσσοβο, Ελληνική Δύναμη Κοσσυφοπεδίου.

ABSTRACT

The modern international environment is dominated by great uncertainty. Greece should not only get aware of the new facts in the international system and its regional living space, but also to come up with the necessary ways to ensure its national continuity and response to the trending security threats in its inner and outer environment, through a reinforced strategic concept. The emerging perceptions in international relations prove that ethnic-centered forms of comprehension tend to collapse under the burden of globalization. Therefore, strengthening state co-operation in transnational constructions is all but necessary. NATO is a typical example of a civilian-military alliance capable of providing Greece and its allies with the necessary environment to ensure the peaceful coexistence and social reconciliation.

Keywords: defense and security strategy, defense and security policy, NATO, Kosovo, Hellenic Armed Forces in Kosovo.

Στην παρούσα εργασία γίνεται *προσπάθεια θεωρητικής ανάλυσης* της αρχιτεκτονικής άμυνας και εξωτερικής ασφάλειας της Ελλάδος και αυτό εξαιτίας της ανυπαρξίας ενιαίου θεσμικού κειμένου που να αφορά την εθνική στρατηγική της χώρας αλλά και της διαβάθμισης των κειμένων που συγκροτούν σε αμέσως επόμενο επίπεδο την πολιτική εθνικής άμυνας και ασφάλειας (Χατζηθεοφάνους 2018, σ.30-35). Παράλληλα, μελετάται η σύζευξη της αρχιτεκτονικής άμυνας και ασφάλειας με τον Οργανισμό του Βορειοατλαντικού Συμφώνου με ιδιαίτερη έμφαση στα προκύπτοντα ζητήματα άμυνας και ασφάλειας στα Βαλκάνια. Για τον λόγο αυτό θεωρείται επιβεβλημένη και η περιπτωσιολογική μελέτη μιας δράσης του ΝΑΤΟ στην περιοχή στην οποία η Ελλάδα έχει ενεργή συμμετοχή.

Σκοπός της μελέτης είναι να αναδειχθεί πρώτον, η σπουδαιότητα της άμυνας και της ασφάλειας ως επιμέρους στοιχείων διαμόρφωσης μίας σταθερής εξωτερικής πολιτικής του κράτους σε σχέση με τους υπόλοιπους δρώντες του διεθνούς συστήματος. Κατόπιν, επιδίωξη αποτελεί να εξηγηθεί το θεωρητικό και θεσμικό πλαίσιο των τρόπων μέσω των οποίων τα σύγχρονα κράτη, ως βασικοί δρώντες στο διεθνές σύστημα, θεσπίζουν συλλογικά τρόπους επέμβασης και αντιμετώπισης κρίσεων κατά της ασφάλειας, στο πλαίσιο αναβαθμισμένων υπερεθνικών δημιουργημάτων, όπως η Βορειοατλαντική Συμμαχία. Τέλος, στόχος είναι να παρουσιαστεί ο ρόλος της Ελλάδας στο περιφερειακό περιβάλλον ασφαλείας. Προς αυτήν την κατεύθυνση, επιλέχθηκε προς μελέτη η περίπτωση της εμπλοκής των ελληνικών ΕΔ στις δράσεις του ΝΑΤΟ στην ιδιαίτερα ευπαθή περιοχή του Κοσσυφοπεδίου.

Αναφορικά με τη δομή, το παρόν πόνημα διαρθρώνεται σε τρία κεφάλαια και επιμέρους υποκεφάλαια. Αρχικά, προσεγγίζονται τα βασικότερα δομικά στοιχεία της ελληνικής στρατηγικής θεώρησης ως προς τους τομείς της άμυνας και ασφάλειας, τους τρόπους μέσα από τους οποίους προωθείται (ενν. η στρατηγική) καθώς και το εύρος των πιθανών προκλήσεων που δυνητικά θα πρέπει να αντιμετωπίσει στο εγγύς μέλλον. Κατόπιν, παρουσιάζεται το πλαίσιο λειτουργίας, οι σκοποί του ΝΑΤΟ και μία ιστορική ανασκόπηση της συμμετοχής της Ελλάδος σε αυτό. Ακολούθως αποτιμώνται κριτικά τα θετικά και αρνητικά στοιχεία που αποκόμισε και αποκομίζει

η χώρα από το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο ως και σήμερα. Κλείνοντας, ερευνάται η περίπτωση της KFOR ως δύναμης επιβολής ειρήνης καθώς και η δράση των ελληνικών ΕΔ σε αυτήν.

1. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΜΥΝΑΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

1.1 Εννοιολογικές οριοθετήσεις.

Για την πληρέστερη κατανόηση του υπό εξέταση θέματος θεωρείται σημαντικό να οριοθετηθούν ορισμένες βασικές έννοιες όπως το εθνικό συμφέρον, η εθνική στρατηγική, η πολιτική άμυνας και ασφάλειας και η εθνική στρατιωτική στρατηγική μίας χώρας.

Η προάσπιση και αναβάθμιση των **εθνικών συμφερόντων** αποτελούν τη βασικότερη αρχή δόμησης της εθνικής στρατηγικής μίας χώρας. Παραδείγματα εθνικών συμφερόντων δύναται να κατηγοριοποιηθούν ως προς την άμυνα, την οικονομία και την τάξη (Χατζηθεοφάνους 2018, σ.42-44). Κατά την υποκειμενική αντίληψη τα εθνικά συμφέροντα δύναται να μεταβάλλονται εξαιτίας της εναλλαγής πολιτικών, που πηγάζουν από τις ομάδες συμφερόντων που ασκούν εξουσία, ήτοι την εκάστοτε κυβέρνηση. Κατά την αντικειμενική αντίληψη τα εθνικά συμφέροντα αποτελούν σταθερές θέσεις που διέπουν τις αρχές λειτουργίας, αφενός μεν ενός κράτους ως πολιτικής οντότητας και ανεξάρτητα από τις ομάδες που ασκούν εξουσία, αφετέρου υπό κοινωνιολογική σκοπιά του λαού (Frankel 1970, σ.15-20). Στην ανάλυση της διεθνούς πολιτικής, η θεωρητική προσέγγιση κατατάσσει τα ζητήματα που άπτονται των ζωτικών εθνικών συμφερόντων (ανεξαρτησία, ασφάλεια, επιβίωση) στην «υψηλή πολιτική» (high politics) ενώ τα ζητήματα διμερών και πολυμερών σχέσεων ελάσσονος σημασίας στη «χαμηλή πολιτική» (low politics) (Ηρακλείδης 2015, σ.57).

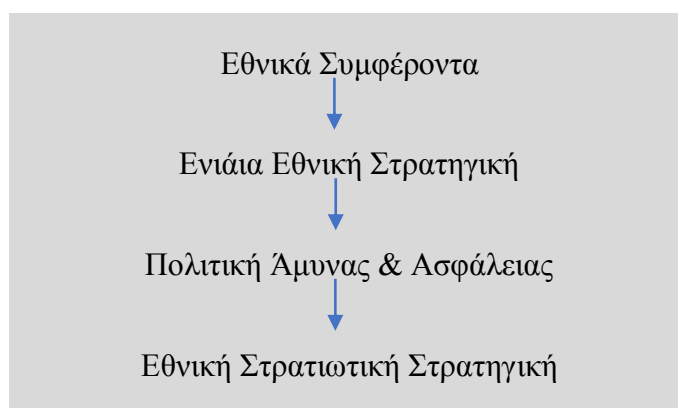
Στην Ελλάδα παρατηρείται περισσότερη έμφαση στην αντικειμενική πρόσληψη για το εθνικό συμφέρον κυρίως ως απόρροια της ευρύτατης συναίνεσης γύρω από τα θέματα που άπτονται εγγυήσεων της συνέχειας της κρατικής κυριαρχίας και ανεξαρτησίας. Μεταξύ των βασικότερων ελληνικών εθνικών συμφερόντων δύναται να τοποθετηθούν η εθνική επιβίωση, το εθνικό κύρος, η ευημερία του ελληνικού έθνους και η ανάγκη για ειρήνη στην περιοχή (Λυμπέρης 2009, σ.44-45).

Τα εθνικά συμφέροντα αναδεικνύονται λοιπόν από την ενιαία εθνική στρατηγική μίας χώρας. Προσεγγίζοντας την εθνική στρατηγική, η συγκρότησή της έγκειται συνήθως στον προσδιορισμό των ακόλουθων στοιχείων: την αποτύπωση των θεμελιωδών εθνικών συμφερόντων, τη συμμετοχή κάθε κρατικής υπηρεσίας στην

προάσπιση των συμφερόντων, την προβολή του εξωτερικού περιβάλλοντος ασφαλείας, την περιγραφή των επιδιωκόμενων σκοπών και των τρόπων εκπλήρωσης της στρατηγικής, την διατύπωση των μέσων προάσπισης των εθνικών συμφερόντων, τη δράση των ΕΔ καθώς και την οριοθέτηση του στρατιωτικού δόγματος και των στρατιωτικών σκοπών (Μαυρόπουλος 2012, σ.251-254). Ο Γ. Χατζηθεοφάνους (2018, σ.30-35), σε μία προσπάθεια διείσδυσης στην ελληνική εθνική στρατηγική διαπιστώνει, ότι η πιθανότητα ισχυροποίησης της θέσης της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία και τα Βαλκάνια αδυνατίζει εξαιτίας «της απουσίας μακροχρόνιου σχεδιασμού, συνέχειας και ως εκ τούτου ανυπαρξίας θεσμικών κειμένων» που να διατυπώνουν τα εθνικά συμφέροντα και την εθνική στρατηγική της χώρας.

Σε επίπεδο σχεδιασμού, η πολιτική άμυνας και ασφάλειας αποτελεί το τμήμα εκείνο της εθνικής στρατηγικής που αφορά ζητήματα άμυνας και ασφάλειας μέσω της οποίας, οι αρχές επιφορτισμένες με τα καθήκοντα αυτά, διαμορφώνουν την εθνική στρατιωτική στρατηγική (Χατζηθεοφάνους 2018, σ.51).

Πίνακας 1: Εξάρτηση Εννοιών Υποκεφαλαίου

1.2 Δομικά στοιχεία.

Προσεγγίζοντας θεωρητικά την ελληνική στρατηγική άμυνας και ασφάλειας, αντιλαμβάνεται κανείς ότι στην κορυφή των βασικών δομικών στοιχείων, για τα οποία θα γίνει μνεία στο παρόν υποκεφάλαιο, τοποθετείται η διαφύλαξη των εθνικών συμφερόντων που αποτελεί και το βασικό εθνικό σκοπό ενός κράτους. Η άμυνα και ασφάλεια της χώρας συντονίζεται μέσα από την εθνική στρατιωτική στρατηγική της και από ένα ισχυρό **στρατιωτικό δόγμα αποτροπής**¹. Ως αποτροπή δύναται να ορισθεί η πολιτική εκείνη η οποία τείνει να πείσει τον αντίπαλο ότι τα οφέλη από ενδεχόμενες στρατιωτικές επιβουλές είναι μικρότερα από το πιθανό κέρδος (Λυμπέρης 2009, σ.141). Το δόγμα αποτροπής συνίσταται στην επαγρύπνηση των πολιτικών υπηρεσιών (συνήθως ΥΠΕΞ) και τακτικών στρατιωτικών δυνάμεων (ΕΔ) που είναι επιφορτισμένες, οι μεν πρώτες με την διαφύλαξη της πολιτικής κυριαρχίας, οι δε δεύτερες με την προστασία της εδαφικής ακεραιότητας καθώς και την άμεση επέμβαση σε οποιαδήποτε εξωτερική απειλή.

Λογική απόρροια της αποτρεπτικής συμπεριφοράς αποτελεί και το γεγονός ότι ένα αμυντικό δόγμα οφείλει να συνοδεύεται από την νομική πεποίθηση περί αμεταβλητότητας των διεθνών εδαφικών συνόρων. Η πεποίθηση αυτή για την εδαφική ακεραιότητα των κυρίαρχων κρατών αποτελεί θεμελιώδη βάση των διεθνών σχέσεων καθόσον τα σύνορα πρέπει να παραμένουν αμετάβλητα εκτός αν είτε με τη θέλησή του ένα κράτος επιλέξει διαφορετικώς είτε αν με ειρηνικό τρόπο αυτά διαφοροποιηθούν (Ρούκουνας 2015, σ.199-203).

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ένα παράδοξο ως προς την αποτροπή, αφού το αμυντικό δόγμα είναι φυσικό να συνοδεύεται από την χρήση στρατιωτικής βίας, όταν αυτό απαιτηθεί. Η χρήση κάθε μορφής ένοπλης βίας αποτελεί ωστόσο, στο Διεθνές Δίκαιο, κίνδυνο διατάραξης της ειρήνης και ασφάλειας. Υπό νομική σκοπιά, ο ΧαρτΗΕ, ως ένα από τα πλέον σημαντικά κανονιστικά κείμενα του διεθνούς δικαίου, παρά τα ερμηνευτικά κενά ως προς τις έννοιες της βίας και των συγκρούσεων, οριοθετεί σαφώς στο Άρθρο 2§4 ότι οποιαδήποτε απειλή ή στροφή προς τη χρήση βίας «*[...]κατά εδαφικής ακεραιότητας ή πολιτικής ανεξαρτησίας οποιουδήποτε κράτους [...]*» είναι μη αποδεκτή. Αναφορικά με την ερμηνευτική

¹ ΓΕΕΘΑ, Επιχειρησιακό Έργο Ενόπλων Δυνάμεων, <http://www.geetha.mil.gr/media/pdf-arxeia/operational-work/ergo-ed.pdf> (8/4/19)

προσέγγιση της επιθετικής φύσεως χρήσης βίας, το Ψήφισμα 3314 (XXIX)/74 «Definition of Aggression» της Γενικής Συνέλευσης των ΗΕ, αναπτύσσει ενδεικτικά στο άρθρο 3 τέτοιες περιπτώσεις όπως: την εισβολή και επίθεση ενός κράτους σε έδαφος άλλου, τους βομβαρδισμούς ή και τους ναυτικούς αποκλεισμούς (Ρούκουνας 2015, σ.536-537). Ο Α. Ηρακλείδης (2011, σ.19) δίνει έναν πολύ σαφή ορισμό σχετικά με την έννοια της διένεξης/σύγκρουσης και αναφέρει ότι αυτή μπορεί να «προκύπτει όταν υπάρχει ασυμβίβαστη αξία, αντιτιθέμενες επιδιώξεις, στόχοι ή συμφέροντα μεταξύ δύο ή περισσότερων πλευρών».

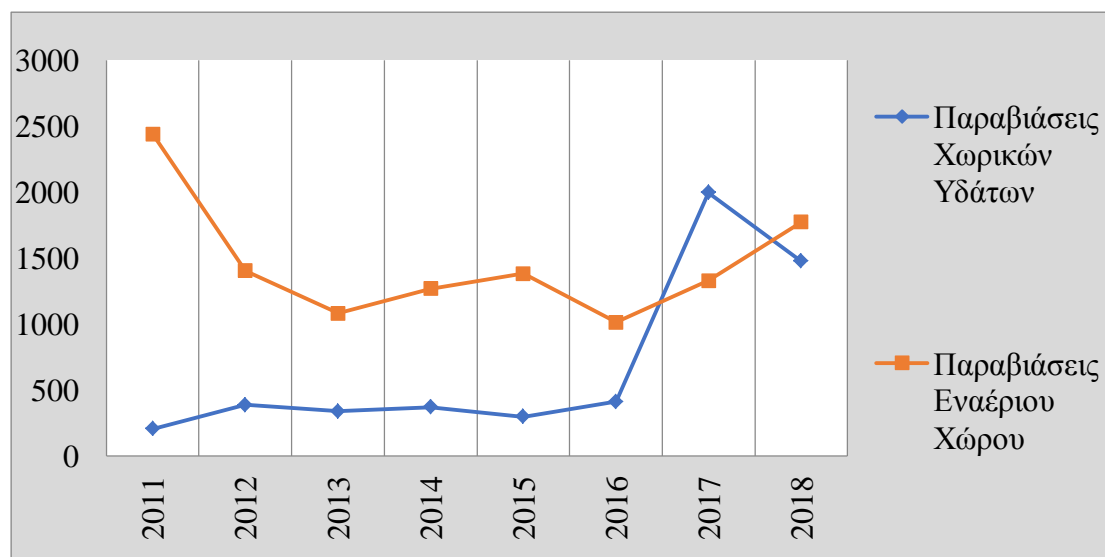
Ο ΧαρτΗΕ μέριμνα επιπλέον ώστε δύο βασικές κατηγορίες καταστάσεων να νομιμοποιούν την ένοπλη χρήση βίας. Η πρώτη εδράζεται στο Άρθρο 51/ΧαρτΗΕ και αφορά το φυσικό δικαίωμα της ατομικής ή συλλογικής νόμιμης άμυνας, σε περίπτωση που ένα Μέλος των Ηνωμένων Εθνών δέχεται ένοπλη επίθεση. Μέσω αυτής της διάταξης νομιμοποιείται η αποτρεπτική χρήση ένοπλων μέσων. Η δεύτερη επιγραμματικά πηγάζει από το Άρθρο 42/ΧαρτΗΕ και αφορά την εξουσιοδότηση, από το ΣΑ/ΟΗΕ, της χρήσης ένοπλης βίας κατά του επιτιθέμενου προς αποκατάσταση της ειρήνης, μέσω ενός συλλογικού συστήματος ασφαλείας.

Η πεποίθηση περί της αναγκαιότητας ύπαρξης ενός ισχυρού αποτρεπτικού αμυντικού δόγματος για την Ελλάδα ενισχύεται, όχι μόνο από τη σύγχρονη ιστορική εμπειρία, αλλά και από τους αριθμούς, των στατιστικών στοιχείων του ΓΕΕΘΑ, αναφορικά με παραβάσεις και παραβιάσεις του εθνικού εναερίου χώρου και των χωρικών υδάτων. Σημαντικός παίκτης στον περιφερειακό χάρτη που επηρεάζει εξ ιδρύσεως του ελληνικού κράτους την διαμόρφωση της εθνικής πολιτικής σε θέματα ασφάλειας και άμυνας, αποτελεί ο επονομαζόμενος «εξ Ανατολών εχθρός», δηλαδή το τουρκικό κράτος, το οποίο και συνεχώς αποσκοπεί να ενισχύσει τη θέση του ως μία οιονεί περιφερειακή δύναμη. Η σύγχρονη ελληνική ιστορία άλλωστε έχει στιγματιστεί από βίαιες συγκρούσεις, μεταξύ της χώρας και των ανατολικών γειτόνων της, εξαιτίας του συνεχούς πολιτικού και στρατιωτικού ανταγωνισμού. Μέσα σε έναν μόλις αιώνα συντελέστηκαν δύο Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-13), που βέβαια αποσκοπούσαν, πέραν των ισχυρότατων παραδοσιακών εθνικιστικών κινήτρων άλλων βαλκανικών κρατών (Todorova 2000, σ.29-37), στην εκπλήρωση της αλυτρωτικής Μεγάλης Ιδέας για ένα ελληνικό κράτος που θα περιελάμβανε όλες τις περιοχές στις οποίες κατοικούσαν ελληνικοί πληθυσμοί, η Μικρασιατική

Καταστροφή (1922), η οποία αποτέλεσε και το άδοξο τέλος της Μεγάλης Ιδέας (Σβολόπουλος 2014, σ.175-192) καθώς και η καταφανώς παράνομη τουρκική εισβολή στην Κύπρο (1974).

Στην πιο πρόσφατη ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων, η ανεύρεση κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στο Αιγαίο (ν. Θάσος) και η πεποίθηση ότι το πέλαγος θα μπορούσε να αποτελέσει πηγή εκμετάλλευσης φυσικών πόρων και συνεπώς σημαντικός παράγων γεωπολιτικής ισχύος, άνοιξαν τον ασκό του Αιόλου σε μία αναθεωρητική και εξαιρετικά διεκδικητική πολιτική εκ μέρους της Άγκυρας. Το συνοριακό καθεστώς και τα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα ως προς τα εθνικά χωρικά ύδατα, την αρμοδιότητα σε θέματα του εναέριου χώρου καθώς και ζητήματα εθνικής προστασίας των νησιών του ΒΑ Αιγαίου (Ηρακλείδης 2007, σ.73-89), όπως αυτά αποτυπώνονται βάσει του Διεθνούς Δικαίου, της Σύμβασης του ΟΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας, της Σύμβασης του Σικάγου για την αεροπλοΐα και των διμερών συνθηκών επιδέχονται συστηματικής υπονόμησης από την Τουρκία. Η συμπεριφορά αυτή οδήγησε αναπόφευκτα τις δύο χώρες στο χείλος άμεσης ένοπλης σύγκρουσης τον Δεκέμβριο του 1996 (Κρίση των Ιμίων).

Πίνακας 2: Στατιστικά Στοιχεία Παραβάσεων-Παραβιάσεων 2011-2018

Πηγή: ΓΕΕΘΑ²

Η ύπαρξη του αποτρεπτικού στρατιωτικού δόγματος, ως βασικού πυλώνα άμυνας, είναι απαραίτητο να συνεπικουρείται και από την **ύπαρξη αξιόμαχου**

² HNDGS, Violations, <http://www.geetha.mil.gr/el/violations-gr.html> (8/4/19)

στρατού που πρέπει να βασίζεται στα στοιχεία της αποτελεσματικότητας, της ευελιξίας του μικρότερου δυνατού κόστους και του μεγαλύτερου δυνατού οφέλους. Βασικός στόχος των ΕΔ είναι η προάσπιση, αφενός μεν της εθνικής ασφάλειας, αφετέρου και σε μικρότερο ποσοστό της συλλογικής ασφάλειας (Βαρβαρούσης 2004, σ.206). Βέβαια, τα επόμενα χρόνια πιθανώς να παρατηρηθεί μετατόπιση του στόχου των εκάστοτε εθνικών ΕΔ από την ατομική στην συλλογική άμυνα εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης της διεθνούς κοινωνίας, που περιορίζει τις άμεσες διμερείς συγκρούσεις, και των νέων ασύμμετρων τάσεων στις απειλές ασφαλείας. Το λειτουργικό πλαίσιο διασφάλισης της διεθνούς ειρήνης εδράζεται στο Κεφάλαιο VII του ΧαρτΗΕ ή ακόμη και στο πλαίσιο πολυμερών πολιτικο-στρατιωτικών οργανισμών υπό τη μορφή δυνατοτήτων συλλογικής άμυνας, όπως αυτή εκφράζεται για παράδειγμα στο Άρθρο 5 του Βορειοατλαντικού Συμφώνου.

Η άμυνα και ασφάλεια, αποτελούν ζωτικής σημασίας υποθέσεις, συνεπώς ένα κράτος πρέπει να υιοθετεί όλα τα αναγκαία και απαραίτητα μέτρα για τη προστασία της εθνικής κυριαρχίας. Ειδικότερα η γεωπολιτική θέση της Ελλάδος ούσα γειτνιάζουσα σε περιοχές που χαρακτηρίζονται γενικώς από μεγάλη αστάθεια (Βαλκάνια, Μέση Ανατολή, Μαύρη Θάλασσα) καθώς και η «ανήσυχη» στάση της Τουρκίας, την οδηγούν στο να αντιμετωπίζει τόσο απειλές κατά της εδαφικής της ακεραιότητας όσο και συνεχή αμφισβήτηση των κυριαρχικών της δικαιωμάτων. Επομένως, απαραίτητο στοιχείο εθνικής επιβίωσης και διασφάλισης των εδαφικών συνόρων, αποτελεί **η υποχρέωση να διατηρούνται ισχυρές ΕΔ με υψηλή διαθεσιμότητα** οπλικών συστημάτων μέσα από τις οποίες θα εξασφαλίζεται παράλληλα, μια σχετική ισορροπία δυνάμεων στο περιφερειακό επίπεδο (Βαρβαρούσης 2004, σ.207-208). Οι απαιτήσεις αυτές όπως είναι φυσικό προϋποθέτουν μεγάλα ποσά σε κονδύλια που αφορούν τη συντήρηση και υποστήριξη των οπλικών συστημάτων ειδικά σε κρίσιμους επιχειρησιακούς τομείς, ώστε να εξασφαλίζεται η μέγιστη ετοιμότητα. Την αναγκαιότητα αυτή της ελληνικής αμυντικής πολιτικής αφουγκράζονται διαχρονικά και σε ιδιαίτερα μεγάλο βαθμό οι ελληνικές κυβερνήσεις, ανεξαρτήτως πολιτικού πρόσημου (Ντόκος 2016α, σ.265).

Στις αναλύσεις της διεθνούς πολιτικής οι στρατιωτικές ικανότητες ενός κράτους αποτελούν σημαντικό ποιοτικό παράγοντα στον προσδιορισμό της ισχύος και της δυνατότητάς του να κυριαρχήσει. Η στρατιωτική δύναμη, αν και περισσότερο

στοιχείο παραδοσιακής αντίληψης της ισχύος, δεν παύει να φανερώνει σε συνάρτηση με άλλους συναφείς μεν, απροσδιόριστους παράγοντες δε, την ικανότητα ενός κράτους να ανταπεξέλθει σε επιχειρήσεις τόσο εντός όσο και εκτός επικράτειάς του (Κουλουμπής 2008, σ.107-108). Προς αυτήν την κατεύθυνση η ελληνική αρχιτεκτονική αποβλέπει στην **εξισορρόπηση δυνάμεων στην περιοχή της**, ώστε να εξασφαλίζεται η ικανότητα αποτροπής και αποσόβησης κρίσεων, σε σχέση σαφώς με τον ισχυρότερο, δηλαδή την Τουρκία (Λυμπέρης 2009, σ.79-84).

Τέλος, βασικό δομικό στοιχείο της ελληνικής στρατηγικής άμυνας και ασφαλείας αποτελεί σε σχετική συνάφεια και με τα προηγούμενα, η **συνεχής επιδίωξη για περιφερειακή σταθερότητα**. Η Ελλάδα βρίσκεται στο επίκεντρο περιοχών αυξημένου κινδύνου αστάθειας. Στα βόρεια σύνορα, η Βαλκανική Χερσόνησος ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα αποτελεί το πιο εύθραυστο πεδίο για την διεθνή ισορροπία δυνάμεων και περιοχή έντονου ανταγωνισμού εθνών-κρατών, με αξιοσημείωτα γεγονότα τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-13) και την αφορμή έκρηξης του Α' Παγκοσμίου πολέμου (Berstein και Milza 1997, σ.260-262). Στην πιο πρόσφατη ιστορία, την πτώση της σοσιαλιστικής Γιουγκοσλαβίας ακολούθησε ο Πόλεμος της Βοσνίας (1992-95) και λίγο αργότερα η Κρίση του Κοσόβου (1998-99). Νότια, οι χώρες της Αφρικής μαστίζονται από εξαιρετικά ασταθή απολυταρχικά καθεστώτα η πτώση των οποίων δημιουργεί κενά εξουσίας και εμφύλιες συρράξεις, όπως φάνηκε και στις περιπτώσεις των Ταραχών στην Αίγυπτο (2011) και την Κρίση στη Λιβύη (2011-σήμερα). Στη λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου, η ανακάλυψη αξιόλογης ποσότητας υδρογονανθράκων ανοικτά της Κύπρου σε συνάρτηση με την εξάπλωση του ρεύματος της Αραβικής Άνοιξης σε πολλές μουσουλμανικές χώρες, δημιουργούν εγγενώς ανταγωνιστικές τάσεις στις σχέσεις των περιφερειακών δρώντων (βλ. Πόλεμος της Συρίας, 2011-σήμερα) καθώς επίσης και μεταξύ των μεγάλων παικτών του διεθνούς συστήματος.

Η ελληνική προσέγγιση στα θέματα άμυνας και ασφαλείας, όπως θα παρουσιαστεί διεξοδικά παρακάτω, επιδιώκει μέσω καταρχήν της διπλωματίας και της προσήλωσης στους διεθνείς θεσμούς και ακολούθως μέσω ειρηνευτικών στρατιωτικών δραστηριοτήτων, να προωθή την διασφάλιση της σταθερότητας στη «γειτονιά» της.

1.3 Τρόποι προώθησης.

Λαμβάνοντας υπόψη το αποτρεπτικό – αμυντικό δόγμα που χαρακτηρίζει την ΠΑΑ είναι φανερό ότι η Ελλάδα, τείνει να ακολουθή μια σταθερή πρακτική πρόληψης και αντιμετώπισης απειλών καθώς και προσήλωσης στην περιφερειακή σταθερότητα χρησιμοποιώντας στον μεγαλύτερο βαθμό ειρηνικά μέσα με πολιτικά και διπλωματικά χαρακτηριστικά. Άλλωστε, η εμπέδωση της ειρήνης, της συνεργασίας, της δικαιοσύνης, της ανάπτυξη φιλικών σχέσεων και αλληλεγγύης μεταξύ των λαών και των κρατών, ακολουθώντας τους γενικά αναγνωρισμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου, επιδιώκεται από την ελληνική πολιτεία σύμφωνα με την θεμελιώδη διάταξη του Άρθρου 2§2Σ (Χρυσόγονος 2014, σ.173).

Για την εμπέδωση της διεθνούς και περιφερειακής ειρήνης η Ελλάδα προσηλώνεται στην **προώθηση μιας συστηματικής προληπτικής και αμυντικής διπλωματίας**. Η διπλωματική λειτουργία συνίσταται στην περισυλλογή πληροφοριών (αναφορές) και τις διαπραγματεύσεις (επικοινωνία/ εκπροσώπηση) και αποτελεί ίσως ένα από τα βασικότερα μέσα πρόληψης των συγκρούσεων και τριβών αλλά και ρύθμισης του άναρχου διεθνούς συστήματος (Κουλουμπής 2008, σ.195-197). Χαρακτηριστικό παράδειγμα εφαρμογής προληπτικής διπλωματίας αποτέλεσε η προσέγγιση της Ελλάδος στην Τουρκία για την εκτόνωση των κρίσεων στο Αιγαίο, με αφορμή τους σεισμούς του 1999. Τις καταστροφικές συνέπειες του σεισμού ακολούθησε μια ανθρωπιστική στάση της ελληνικής κοινωνίας, η οποία επηρέασε στην λήψη πολιτικών αποφάσεων τόσο σε διμερές επικοινωνιακό επίπεδο όσο και σε θέματα χαμηλής πολιτικής όπως η οικονομία, ο τουρισμός και πολιτιστικά-θρησκευτικά ζητήματα, για τη βελτίωση του κλίματος των δύο χωρών (Βαθάκου 2018, σ.286-299). Παράλληλα επιδιώχθηκε η δημιουργία μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης, αλλά και διερευνητικών επαφών ως προς τα ζητήματα οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο.

Πέραν ωστόσο από την παραδοσιακή διμερή διπλωματία η χώρα επιδίδεται και στην **πολυμερή διπλωματία** αλλά και την **αξιοποίηση της θέσης της σε υπερεθνικά μορφώματα** όπως διεθνείς και περιφερειακούς οργανισμούς και στρατιωτικές συμμαχίες. Στις σύγχρονες διεθνείς σχέσεις η πολυμερής διπλωματία αποτελεί απόρροια της υπονόμησης του κρατοκεντρικού συστήματος λήψης αποφάσεων και συνίσταται στην επικοινωνία μεταξύ πολλαπλών κυβερνήσεων στο

πλαίσιο διακυβερνητικών οργανισμών και διεθνών διασκέψεων (Βαρβαρούσης 2004, σ.309). Η παγκοσμιοποίηση που προέκυψε στην μεταψυχροπολεμική διεθνή πολιτική ανέδειξε τον ρόλο των διεθνών θεσμών ως παραγόντων προώθησης της δημοκρατίας και του σύγχρονου φιλελευθέρου κράτους. Οι διακυβερνητικοί οργανισμοί αποτελούν θεσμική καινοτομία στην οργάνωση της διεθνούς κοινότητας, κυρίως από τη λήξη του Β'ΠΠ και ύστερα, με ποικίλα θέματα δράσεων όπως η παγκόσμια διακυβέρνηση, η παγκόσμια ειρήνη, η συλλογική ασφάλεια, η υγεία, το περιβάλλον και η οικονομική ανάπτυξη.

Η εξαγωγή και προώθηση, των εθνικών συμφερόντων μέσω υπερεθνικών οργανισμών αποσκοπεί αφενός μεν στην περιφερειακή σταθερότητα μέσω της ισχυροποίησης της θέσης της Ελλάδος και αφετέρου, μέσω της συμμετοχής της χώρας μας σε διεθνείς δράσεις, να προωθείται συνεχώς η σύναψη συμμαχιών και η διεύρυνση στρατηγικών ετέρων. Ο Π. Τσάκωνας (2016, σ.115), αποδίδει την διερεύνηση στρατηγικών ετέρων μέσω της συμμετοχής σε υπερεθνικούς θεσμούς στην πολυπόθητη «αναζήτηση προμηθευτών ασφαλείας» ώστε να εξισορροπείται η «εξ' ανατολής απειλή». Η πρακτική αυτή ενός κράτους να προσεγγίζει σε στρατηγικό επίπεδο τη συνεργασία με άλλα κράτη ορίζεται ως εξωτερική εξισορρόπηση και προσφέρει αύξηση της διατιθέμενης ισχύος εξαιτίας του αθροίσματος των προσφερόμενων πόρων και μέσων από τα επιμέρους κράτη (Κουσκουβέλης 2004, σ.212-215). Ειδικότερα όσον αφορά την περίπτωση της Τουρκίας αλλά και των χωρών των Βαλκανίων, η ελληνική στρατηγική ασφαλείας θεωρεί πως η πρόσδεση των χωρών αυτών με τους δυτικούς θεσμούς καθώς και η δυναμική ένταξη τους στην ΕΕ θα αποσοβήσει μεγάλο μέρος από πιθανές μελλοντικές διμερείς κρίσεις αλλά και περιφερειακές αστάθειες (Dokos 2007, σ.4-5).

Αποτελεί άξιον παρατήρησης, ότι η Ελλάδα εκμεταλλεύτηκε τις διαδικασίες των διεθνών θεσμών ώστε να προλάβει και να επιλύσει διμερείς κρίσεις κατά της άμυνας και της ασφάλειάς της. Χαρακτηριστικό παράδειγμα υπήρξε η διαμαρτυρία από την ελληνική κυβέρνηση στο ΣΑ/ΟΗΕ το 1976 και η μονομερής προσφυγή στο ΔΔΧ, αναφορικά με την προκλητική στάση της Άγκυρας στο ζήτημα της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου. Παρόλα αυτά, το ΣΑ/ΟΗΕ αρκέστηκε στην έκκληση

για αυτοσυγκράτηση και εκτόνωση της έντασης³, ενώ το ΔΔΧ δεν υπεισήλθε στην εξέταση της διαφοράς⁴.

Πέραν των ανωτέρω τα τελευταία χρόνια παρατηρείται και μια **εξωστρέφεια των ελληνικών ΕΔ** στα θέματα πρόληψης της διεθνούς και περιφερειακής ειρήνης και ασφάλειας.

Οφείλει να επισημανθεί ωστόσο, ότι η πλειονότητα των στρατιωτικών και ειρηνευτικών επιχειρήσεων στους οποίους συμμετέχει η Ελλάδα, λαμβάνουν χώρα από τις αρχές τις δεκαετίας του '90 και έπειτα. Σε αυτό το γεγονός συνέβαλαν κυρίως εσωτερικές εξελίξεις όπως το επταετές δικτατορικό στρατιωτικό καθεστώς (1967-74) που οδήγησε και σε διεθνή παραγκωνισμό και η απόσυρση της χώρας μας από το στρατιωτικό σκέλος του NATO (1974-80).

Πέραν αυτών, από τις αρχές της δεκαετίας του '90, και αργότερα με τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, την κρατούσα ψυχροπολεμική στασιμότητα και καχυποψία της διεθνούς κοινότητας διαδέχθηκε η αύξηση της ικανότητας του ΣΑ να αποφασίζει ευκολότερα στην ανάληψη διεθνών δράσεων. Παράλληλα, η μετατόπιση της αναγκαιότητας προστασίας της ασφάλειας από την εθνική στην περιφερειακή αλλά και παγκόσμια εξώθησε υπερεθνικούς οργανισμούς όπως το NATO και η ΕΕ στο να λάβουν περισσότερες πρωτοβουλίες στο διεθνές σύστημα (Baylis 2013, σ.334-339). Το μεν πρώτο ακολουθεί μία σταθερή πρακτική στην ανάληψη κατ' εξουσιοδότηση επιχειρήσεων των ΗΕ, η δε δεύτερη επιδιώκει την ανάπτυξη της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) ως ενός πυλώνα σταθερότητας για τα νεοϊδρυθέντα κράτη από την πτώση των ψυχροπολεμικών καθεστώτων καθώς επίσης και αναγκαιότητα για την ενίσχυση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και διαδικασίας διεύρυνσης (Τσαρδανίδης 2016, σ.238).

Η Ελλάδα αποτελώντας, ένα από τα ιδρυτικά μέλη του ΟΗΕ, αλλά και ενεργό μέλος άλλων πολυεθνικών ή περιφερειακών μορφωμάτων (ΕΕ, NATO, ΟΑΣΕ), αντιλαμβάνεται την πολυδιάστατη φύση των προκλήσεων στη διεθνή κοινότητα αλλά και την αναγκαιότητα να δημιουργούνται προϋποθέσεις ειρηνικής συναρμογής των

³ βλ. σχετ. UNSCRes 395/76 "Complaint by Greece against Turkey"

⁴ βλ. σχετ. IC Judgment upon Aegean Sea Shelf Continental Case on 19 Dec 1978. Το ΔΔΧ στην εξέταση της διαφοράς καταλήγει: "[...]by 12 votes to 2, finds that it is **without** jurisdiction to entertain the Application filed by the Government of the Hellenic Republic on 10 August 1976".

λαών, προσφέροντας μεμονωμένα άτομα, στρατιωτικούς παρατηρητές ή οργανωμένα στρατιωτικά τμήματα, με τη σαφή προϋπόθεση ότι η συμμετοχή σε ειρηνευτικές διαδικασίες συμβαίνει υπό το πρίσμα της εφαρμογής των διατάξεων του Κεφαλαίου VII του ΧαρτΗΕ, με συγκεκριμένης εντολή, ιεραρχική δομή της αποστολής καθώς και ύπαρξη κανόνων εμπλοκής⁵.

Για την σύγχρονη ελληνική ΠΑΑ άλλωστε η αναγκαιότητα για την ύπαρξη της ειρήνης στην περιοχή (Λυμπέρης 2009, σ.432) προϋποθέτει τη συμμετοχή των ελληνικών ΕΔ σε επιχειρήσεις, εντός περιοχών και θεμάτων στρατηγικού προσανατολισμού, όπως για παράδειγμα οι εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Βαλκανική χερσόνησο. Η συμμετοχή αυτή χαρακτηρίζεται από έναν διαμεσολαβητικό ρόλο, την εμπέδωση σταθερότητας στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου αλλά και την εξωστρέφεια στα θέματα διεθνούς ασφάλειας. Η γεωπολιτική θέση της χώρας αλλά και οι γενικά σταθερές θέσεις των εκάστοτε ελληνικών κυβερνήσεων στα θέματα διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας αποτελούν συγκριτικά πλεονεκτήματα της συμβολής της Ελλάδος σε ειρηνευτικές αποστολές. Η στάση της χώρας να συνδράμει σταθερά σε ειρηνευτικές αποστολές αποσκοπεί μεταξύ άλλων στην προστασία από υπερεθνικούς κινδύνους, την απόκτηση εμπειρίας για τους συμμετέχοντες καθώς και ενδυνάμωση του διπλωματικού κεφαλαίου, λαμβάνοντας υπόψη και άλλες συνιστώσες όπως οι άμεσες εθνικές απειλές, η νομιμοποιητική βάση ή και η προώθηση συγκεκριμένων συμφερόντων (Ντόκος 2016α, σ.271).

⁵ HNDGS, Peace Support Activities, <http://www.geetha.mil.gr/en/peace-support-activities.html> (31/3/2019)

1.4 Αναδυόμενες προκλήσεις και προοπτικές.

Παρόλη την διαχρονική συναίνεση των πολιτικών δυνάμεων της χώρας γενικά ως προς τα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, δεν παύουν, σε εξαιρετικά ευαίσθητα θέματα, να υπάρχουν και **αντικρουόμενες απόψεις, διαφορετικές πολιτικές επιλογές ή και μετατόπιση προτεραιοτήτων**. Χαρακτηριστικό παράδειγμα διαφωνίας στον πολιτικό χώρο αποτέλεσε προσφάτως η Συμφωνία των Πρεσπών, μεταξύ της Ελλάδος και της πΓΔΜ. Το ζήτημα της ονοματοδοσίας των βόρειων γειτόνων, αν και αποτέλεσε σοβαρότατο θέμα εξωτερικής πολιτικής και εγγενώς κίνδυνος περιφερειακής ασφάλειας, παρέμεινε για περισσότερο από μία εικοσαετία σε στασιμότητα εξαιτίας των διφορούμενων αντιλήψεων των ελληνικών κυβερνήσεων. Λαμβάνοντας μάλιστα υπόψη το υπό εξέταση σε αυτήν την εργασία θέμα, δύναται να επισημανθεί ότι ακόμη και η συμμετοχή της χώρας μας στην KFOR καθώς και οι μη-εξουσιοδοτημένοι, από το ΣΑ/ΟΗΕ, εναέριοι βομβαρδισμοί του NATO στην πρώην Γιουγκοσλαβία δημιούργησαν πολιτικά διλήμματα εξαιτίας και του αντίθετου με τις επιχειρήσεις λαϊκού αισθήματος (Σκουράς 2009, σ.9-10).

Βασική διαπίστωση στη σύγχρονη διεθνή πολιτική αποτελεί επιπρόσθετα η **μετατόπιση της ποιότητας των απειλών από τις συμβατικές στρατιωτικές σε ασύμμετρες**. Οι ασύμμετρες απειλές απαιτούν όχι μόνο στρατιωτικά μέσα για την αντιμετώπισή τους αλλά την συνεργασία ποικίλων φορέων. Χαρακτηριστικά παραδείγματα ασύμμετρων απειλών αποτελούν οι κυβερνοεπιθέσεις, η τρομοκρατία, ο θρησκευτικός εξτρεμισμός και γενικά ζητήματα που άπτονται της εσωτερικής ασφάλειας ενός κράτους ως επιμέρους συνιστώσα της στρατηγικής εθνικής ασφάλειας (Ντόκος 2008). Επιφυλακτικότητα επικρατεί επιπλέον στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο για τον ρόλο που θα παίξουν τα μεγάλα μουσουλμανικά μεταναστευτικά ρεύματα στα ζητήματα εσωτερικής ασφάλειας καθώς και η αντιδραστική άνοδος ξενοφοβικών κινημάτων (Ανδριανόπουλος 2018, σ.25-27).

Για τα θέματα εσωτερικής ασφάλειας πάντως, αρμόδια αρχή επιβολής στην Ελλάδα, είναι στο μεγαλύτερο βαθμό η ΕΛΑΣ, ενώ σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες οι ΕΔ έχουν κύριο λόγο στη συνδρομή αποκατάστασης της τάξης εάν απαιτηθεί. Συνεπώς η περαιτέρω διεύρυνση του νομοθετικού πλαισίου δράσης των ΕΔ στα ζητήματα εσωτερικής τάξης πιθανώς να αποτελέσει πρόκληση για την ελληνική πολιτική ασφάλειας (Κύργος 2018, σ.37-38).

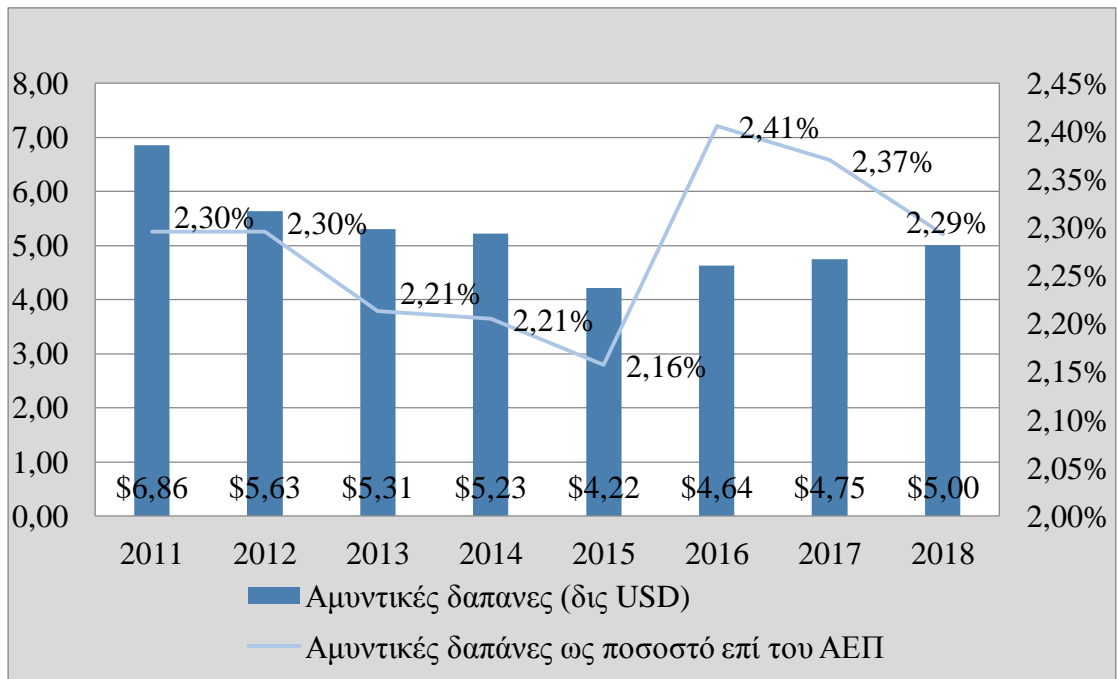
Το «μωσαϊκό» των προκλήσεων και προοπτικών για την ελληνική ασφάλεια και άμυνα διευρύνει επιπρόσθετα και η **ενδεχόμενη έκρηξη της περιφερειακής αστάθειας**. Οι εμμένουσες εθνοτικές διαμάχες στη Βοσνία μεταξύ ορθοδόξων Σέρβων και μουσουλμάνων, η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσσόβου (2008), το αποτυχημένο πραξικόπημα του τουρκικού στρατού στην Τουρκία (2016), η διαμάχη Ουκρανίας και Ρωσίας για την Κριμαία (2014), οι κρίσεις σε Συρία, Αίγυπτο, Παλαιστίνη, Ιράκ είναι μερικά παραδείγματα εξάρσεων αστάθειας την τελευταία δεκαετία στις οποίες η Ελλάδα βρίσκεται στο επίκεντρο.

Στην ολοένα αυξανόμενη περιφερειακή αστάθεια, **άγνωστη παραμένει η στάση και ο πιθανός ρόλος και της ΕΕ**. Οι λαοί των δυτικών Βαλκανίων επιδεικνύουν αδιαφορία ως προς τα ευρωπαϊκά ιδεώδη και οι Ευρωπαίοι δεν διαφαίνεται να επιθυμούν στο εγγύς μέλλον ένταξη των κρατών αυτών. Παράλληλα το ενδιαφέρον του NATO μετατοπίζεται σε άλλες χώρες αφού σταδιακά δέχθηκε ως μέλη την Αλβανία και προσφάτως την Βόρεια Μακεδονία και παρέδωσε την διοίκηση της SFOR (Βοσνία) στην ΕΕ (EUFOR ALTHEA) (UNSCRes 1551/2004) διατηρώντας βέβαια εκκρεμότητα με τις διαμάχες στο Κόσσοβο (KFOR). Ερώτημα παραμένει και η ενδεχόμενη δημιουργία Ευρωστρατού ώστε να εξασφαλιστεί η πολιτική και εδαφική κυριαρχία της Ένωσης. Συνεπώς, θα αποτελέσει καίριο πρόβλημα για την Ελλάδα το ενδεχόμενο ύπαρξης κενού ασφαλείας στην περιοχή.

Τέλος, το σημαντικότερο ίσως κώλυμα στην ελληνική ΠΑΑ αποτελούν οι **συνέπειες της οικονομικής κρίσης του 2007/8**, που ταλανίζουν την τελευταία δεκαετία τα δημοσιονομικά μεγέθη, στις προσφερόμενες αμυντικές δαπάνες. Προηγουμένως αναφέρθηκε ότι η Ελλάδα, στην προσπάθειά της να αποτρέψει απειλές και να διατηρήσει περιφερειακή ισορροπία, απαιτεί την ύπαρξη απαραίτητων κονδυλίων για την διατήρηση του αξιόμαχου των ΕΔ. Μολαταύτα, τα στοιχεία αμυντικών δαπανών, φανερώνουν αξιόλογη μείωση αν υπολογισθεί και η συνεχιζόμενη συστολή του ΑΕΠ της χώρας αλλά και οι περιορισμοί στις αμυντικές δαπάνες στο 2% ως προς το εγχώριο ΑΕΠ, όπως αυτοί επιβλήθηκαν από τη Σύνοδο Κορυφής του NATO στην Ουαλία (2014)⁶.

⁶ NATO, Wales Summit Declaration, §14,
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm#def-exp (8/4/19)

Πίνακας 3: Οικονομικά Στοιχεία Αμυντικών Δαπανών της Ελλάδας

Πηγή: NATO & Παγκόσμια Τράπεζα⁷

⁷ Για το γράφημα έγινε μια συγκριτική αποτύπωση των στοιχείων του NATO (Διαθέσιμα: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180709_180710-pr2018-91-en.pdf) και των μετρήσεων της Παγκόσμιας Τράπεζας (διαθέσιμα: <https://data.worldbank.org/country/greece>)

2. NATO ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ

2.1 Προσπέλαση των σκοπών και της δομής του NATO.

Το NATO αποτελεί τον πολιτικό-στρατιωτικό οργανισμό, που προέκυψε από την συνυπογραφή το 1949 στην Ουάσινγκτον, του Βορειοατλαντικού Συμφώνου, από τις δώδεκα ιδρυτικές χώρες Βέλγιο, Καναδά, Δανία, Γαλλία, Ισλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Κάτω Χώρες, Νορβηγία, Πορτογαλία, Ηνωμένο Βασίλειο και Ηνωμένες Πολιτείες⁸. Αποτελεί ίσως μία από τις σημαντικότερες εκφάνσεις του Ψυχρού Πολέμου στην μεταπολεμική διεθνή κοινότητα, με βασικότερο ανταγωνιστή το σοσιαλιστικό ιδεώδες εκφραζόμενο μέσα από το, σοβιετικά ελεγχόμενο, Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Κατά τον E. Hobsbawm (2010, σ.289-291), ο Ψυχρός Πόλεμος υπήρξε ένας πολύ ιδιότυπος πόλεμος, που σηματοδεύτηκε από ανταγωνισμό των ηγεμονικών δυνάμεων ΗΠΑ και ΕΣΣΔ, χωρίς ωστόσο να αθετούνται οι λεπτές διαχωριστικές γραμμές κυριαρχίας, που χαρακτήθηκαν από τις διασκέψεις κορυφής το 1943-1945, ή να υπάρξει απευθείας ένοπλη σύγκρουση. Η λήξη ωστόσο του μεταπολεμικού διπολισμού μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων εξώθησε τη συμμαχία σε σταδιακή μετατόπιση των επιδιωκόμενων σκοπών.

Μελετώντας λοιπόν την ιδρυτική συνθήκη της συμμαχίας⁹, εξάγονται και τα απαραίτητα συμπεράσματα ως προς τον αρχικό σκοπό του NATO. Στα τρία πρώτα μόλις Άρθρα, τα συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουν όλες τις υποχρεώσεις που έχουν καθοριστεί στον ΧαρτΗΕ ως προς την διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, την εξάλειψη κάθε μορφής σύγκρουσης ώστε να προαχθεί η ευημερία των λαών καθώς επίσης και την, συλλογικής μορφής, αντίσταση απέναντι σε κάθε παράνομη χρήση βίας. Στο Άρθρο 5 της Συνθήκης μάλιστα, τα μέρη συμφωνούν ότι, τα μέλη της Συμμαχίας οφείλουν να αλληλοβοηθούνται, με λήψη στρατιωτικών μέτρων, όταν ένα εξ αυτών δέχεται ένοπλη επίθεση από τρίτο κράτος, στο πλαίσιο μάλιστα του Άρθρου 51/ΧαρτΗΕ αναφορικά με το *νόμιμο δικαίωμα ατομικής και συλλογικής άμυνας*, και μέχρις ότου το ΣΑ/ΟΗΕ, μέσω της ενεργοποίησης του συλλογικού συστήματος ασφαλείας, να αποφασίσει διαφορετικά. Συνεπώς, ο Οργανισμός του Βορειοατλαντικού Συμφώνου αποσκοπούσε τυπικά στην διαφύλαξη της πολιτικής ανεξαρτησίας και εδαφικής ακεραιότητας των μελών του, μέσω ενός

⁸ NATO, Member Countries, https://www.nato.int/cps/em/natohq/topics_52044.htm (31/3/19)

⁹ NATO, North Atlantic Treaty (1949) Official Text, www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=el (8/4/19)

συμμαχικού συστήματος ασφαλείας, χωρίς ωστόσο αυτό να παρακάμπτει ή να ακυρώνει το συλλογικό σύστημα ασφαλείας των ΗΕ. Υπό νομική σκοπιά άλλωστε, οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τον Χάρτη ΗΕ για τα κράτη-μέλη, υπερτερούν σύμφωνα με το Άρθρο 103, σε τυπική ισχύ από αυτές άλλων συνθηκών¹⁰.

Η πτώση του Τείχους του Βερολίνου το 1991, η διάλυση της ΕΣΣΔ και ως αποτέλεσμα η λήξη του Ψυχρού Πολέμου εξώθησαν το ΝΑΤΟ στην αναζήτηση νέων σκοπών, μιας και οι παραδοσιακές αντιλήψεις για προστασία από τον κουμμουνισμό αφενός δεν ανταποκρίνονταν στη νέα διεθνή πολιτική, αφετέρου τα ποιοτικά χαρακτηριστικά και τα γενεσιουργά αίτια των συγκρούσεων μεταβλήθηκαν ριζικά.

Με την πτώση των ψυχροπολεμικών πολυεθνικών κρατών (βλ. διάλυση της Γιουγκοσλαβίας) οι παραδοσιακές διακρατικές συγκρούσεις αντικαταστάθηκαν από εσωτερικές εθνικές διαμάχες ως απόρροια της ανάδυσης του εθνικισμού και της ανικανότητας των κυρίαρχων κρατών να επιβάλλουν την εσωτερική τάξη, καταστάσεις τις οποίες η νέα διεθνή κοινότητα ήταν εξαιρετικά άπειρη να διαχειριστεί (Χειλά 2013, σ.48-50). Η διαδοχή των σοσιαλιστικών καθεστώτων από φιλελεύθερες δημοκρατίες ανάγκασε το ΝΑΤΟ, σύμφωνα με τον Θ. Κουλουμπή (2008, σ.600), να «μετεξελίσσεται σε ένα μεγάλο οργανωτικό πείραμα, που κύριο καθήκον του θα είναι [...] να προστατεύσει τις συνθήκες τις ευρω-αμερικανικής συνεργασίας» ώστε να εξασφαλιστεί η παγκόσμια ειρήνη. Ο Ι. Παρίσης (1997, σ.42-47) σε μία ανάλυση της «νέας στρατηγικής αντίληψης» του ΝΑΤΟ, όπως αυτή διαμορφώθηκε στη Σύνοδο Κορυφής στη Ρώμη το 1991, επισημαίνει επιπλέον την φοβική στάση της Δύσης σε ενδεχόμενες κοινωνικές αναταράξεις στην Αν. Ευρώπη καθώς και την υποχρέωση επαγρύπνησης των ΕΔ των κρατών-μελών για επεμβάσεις προκειμένου να αποκαθίσταται η ισορροπία ασφαλείας στην Ευρώπη.

Τις συμβατές απειλές ασφαλείας διαδέχθηκε τον 21^ο αιώνα, η αυξητική τάση της τρομοκρατίας, της πειρατείας, των κυβερνοεπιθέσεων, απειλών δηλαδή που θεωρούνται ως ασύμμετρες. Οι νέες απειλές ασφαλείας που διαμορφώθηκαν κατά τον 21ο αιώνα έχουν την ικανότητα να πλήττουν στόχους, με μικρότερες απαιτήσεις σε μέσα και δίκως να μπορούν να αντιμετωπιστούν με συμβατικά στρατιωτικά εργαλεία (Χειλά 2013, σ.25). Οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στην Νέα

¹⁰ Βλ. Α.103/Χάρτη ΗΕ: «Αν υπάρχει σύγκρουση ανάμεσα στις υποχρεώσεις που έχουν τα Μέλη των Ηνωμένων Εθνών σύμφωνα με αυτόν το Χάρτη και στις υποχρεώσεις που πηγάζουν από οποιαδήποτε άλλη διεθνή συμφωνία, θα υπερισχύουν οι υποχρεώσεις που πηγάζουν από αυτόν το Χάρτη.»

Υόρκη, αποτέλεσαν κομβικά γεγονότα που μετέβαλαν την κατανόηση γύρω της έννοιας της παγκόσμιας ασφάλειας από τη διεθνή κοινότητα, νομιμοποιώντας για τα κράτη την πρακτική της *αυτοάμυνας απέναντι στην τρομοκρατία*, υπό την προϋπόθεση ότι η τρομοκρατική ενέργεια διαπράχθηκε με την ενεργή υποστήριξη ή σιωπηρή συναίνεση ενός κράτους (Ηρακλείδης 2011, σ.72-73). Έχοντας ως κίνητρο την αντιμετώπιση της διεθνούς τρομοκρατίας και χάριν της πρόληψης περαιτέρω αστάθειας της ασφάλειας η διεθνής κοινότητα νομιμοποίησε τέτοιες επεμβάσεις στο Αφγανιστάν (ISAF), στη Βοσνία (SFOR) και στο Κόσσοβο (KFOR) (Χειλά 2013, σ.34).

Επιπλέον την τελευταία δεκαετία, στην διεθνή πολιτική, διαφαίνεται άλλη μία διεύρυνση της νομιμοποιητικής βάσης των στρατιωτικών επεμβάσεων. Συγκεκριμένα η Παγκόσμια Σύνοδος Κορυφής του 2005 ανέδειξε την αναπόφευκτη αναγκαιότητα της *προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων* αλλά και της αποτροπής γενοκτονιών, εγκλημάτων πολέμου, εθνοκαθάρσεων καθώς και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας μέσω των ανθρωπιστικών επεμβάσεων υπό το πρίσμα του δόγματος «Ευθηνής Προστασίας (Responsibility to Protect)». Στη συγκεκριμένη περίπτωση δύναται να ενεργοποιηθεί το σύστημα συλλογικής ασφάλειας των ΗΕ (Περράκης 2013, σ.115· Δίπλα 2018, σ.113-134). Την δυνατότητα αυτή επικαλέστηκε και το NATO για την ανάληψη της διοίκησης των στρατιωτικών επιχειρήσεων, κατ' εξουσιοδότηση του ΟΗΕ (UNSCRes 1973/2011) και υπό το Κεφάλαιο VII του ΧαρτΗΕ, απέναντι στο καθεστώς του Μουαμάρ Καντάφι στη Λιβύη το 2011.

Το 2010 τα κράτη-μέλη του NATO επιβεβαίωσαν, με την έκδοση της νέας Στρατηγικής Ανάλυσης του Συμφώνου (Strategic Concept 2010), την πεποίθησή τους για την προάσπιση των βασικών σκοπών του Οργανισμού όπως η συλλογική άμυνα, η διαχείριση κρίσεων και η συνεργασία στους τομείς της ασφάλειας καθώς και την ενθάρρυνσή τους στα θέματα συνεργασίας με τη Ρωσία, την παγκόσμια διακυβέρνηση και την προσχώρηση και άλλων ευρωπαϊκών κρατών (Flockhart 2011, σ.13-21).

Πίνακας 4: Διαγραμματική Αποτύπωση της Μετατόπιση των Σκοπών του NATO

Πέρα όμως από την συνεχή μετατόπιση των σκοπών, το NATO τείνει να φτάνει σε τέλμα όσον αφορά τα ζητήματα διεύρυνσης του. Ο C-P David (1999, σ.9-18) θίγει τις πιθανότητες διεύρυνσης του Οργανισμού έχοντας υπόψη γεωγραφικά και περιφερειακά κριτήρια, καταλήγοντας στη συλλογιστική ότι πιθανή στασιμότητα του NATO θα επιτρέψει αφενός τη δημιουργία ενός ασταθούς πολυπολικού συστήματος στην Ευρώπη, αφετέρου θα αφήσει ανεκμετάλλευτη την αδυναμία της Ρωσίας να επιβληθεί στα ανατολικοευρωπαϊκά κράτη εξαιτίας της πρόσδεσης των τελευταίων στα ευρωπαϊκά ιδεώδη.

Αναφορικά με την δομή του Οργανισμού, αυτή συνίσταται στο πολιτικό σκέλος, το στρατιωτικό σκέλος και τις υπαγόμενες υπηρεσίες (agencies) υποστήριξης του έργου του NATO. Η δημιουργία και λειτουργία του πολιτικού σκέλους του οργανισμού αποτελεί απόρροια του Άρθρου 9 του Συμφώνου το οποίο ορίζει την δημιουργία ενός Συμβουλίου, στο οποίο θα εκπροσωπούνται ισότιμα όλα τα κράτη-μέλη και το οποίο θα μπορεί να δημιουργεί όσες επιτροπές κρίνει απαραίτητο για την εκπλήρωση των σκοπών του Συμφώνου. Το Συμβούλιο είναι αρμόδιο να συζητά ζητήματα στρατιωτικά, πολιτικά και οικονομικά καθώς και να λαμβάνει αποφάσεις δεσμευτικές για τα μέλη, για τα οποία ωστόσο απαιτείται ψηφοφορία με consensus (ομοφωνία) (Νάσκου-Περράκη κ. συν. 2015, σ.352-353).

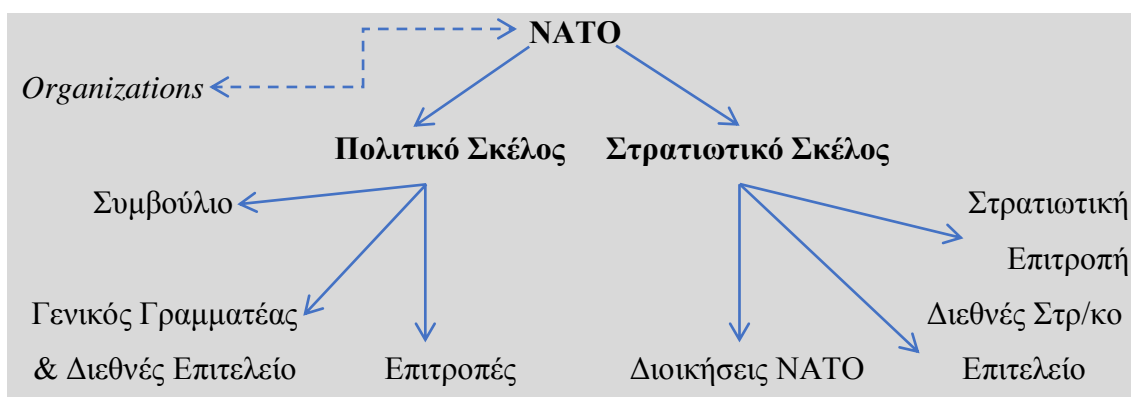
Ο ΓΓ/NATO, πλαισιωμένος από το Διεθνές Επιτελείο του, αποτελεί επιμέρους όργανο του πολιτικού σκέλους του Συμφώνου και η αρμοδιότητά του έγκειται στην εκπροσώπηση της Συμμαχίας στις διμερείς και επικοινωνιακές της σχέσεις, στην άσκηση των καθηκόντων του προέδρου του Συμβουλίου, στην πρόταση θεμάτων για συζήτηση και λήψη αποφάσεων καθώς και την παρέμβαση σε περιπτώσεις διαφοράς των κρατών-μελών (Νάσκου-Περράκη κ. συν. 2015, σ.354).

Το Στρατιωτικό Σκέλος του Οργανισμού απαρτίζεται από την Στρατιωτική Επιτροπή, το Διεθνές Στρατιωτικό Επιτελείο και τις επιμέρους Στρατιωτικές Διοικήσεις του NATO. Η Στρατιωτική Επιτροπή αποτελεί, σύμφωνα με το Άρθρο 9 του Συμφώνου, μόνιμο όργανο του NATO, αναγκαία απόρροια της σύστασης του Συμβουλίου και χαίρει αρμοδιότητας αναφορικά με τα ζητήματα που αναφέρονται στα Άρθρα 3 και 5 της Συνθήκης. Τα ζητήματα αυτά περικλείουν την στρατηγική λήψης και διαχείρισης των στρατιωτικών μέτρων στο πλαίσιο της συλλογικής άμυνας καθώς και θέματα αποτελεσματικής αρωγής κατά την εφαρμογή των μέτρων συλλογικής άμυνας από τα κράτη-μέλη. Το Διεθνές Στρατιωτικό Επιτελείο και οι Στρατιωτικές Διοικήσεις αποτελούν εκτελεστικά όργανα των αποφάσεων της Στρατιωτικής Επιτροπής.

Το NATO έχει ιδρύσει επιπλέον υπηρεσίες υποστήριξης σε θέματα εφοδιασμού, πληροφοριών και επικοινωνίας. Ενδεικτικά οι υπηρεσίες αυτές είναι

- η NATO Communications and Information Agency (NCIA), που εξειδικεύεται στα πληροφοριακά συστήματα,
- η NATO Support and Procurement Agency (NSPA), η οποία προσφέρει υπηρεσίες ανεφοδιασμού υλικών στις ΕΔ των κρατών-μελών,
- η NATO Science and Technology Organization (STO), που παρέχει συμβουλευτικές υπηρεσίες σε θέματα επιστήμης και τεχνολογίας καθώς και
- η NATO Standardization Office (NSO), η οποία ενασχολείται με θέματα τυποποίησης¹¹.

Πίνακας 5: Η Δομή του NATO

¹¹ NATO, Organizations and Agencies, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_66470.htm (31/3/19)

2.2. Το NATO στα Βαλκάνια: η θέση και ο ρόλος της Ελλάδας.

Η Ελλάδα εισήχθη στο Βορειοατλαντικό Σύμφωνο με τον πρώτο κύμα διεύρυνσης το 1952, μαζί με τη γείτονα Τουρκία, παρόλο που η γεωγραφική θέση και των δύο χωρών, δεν αποτέλεσε από την ιδρυτική συνθήκη άμεσο σημείο ενδιαφέροντος. Για την ένταξη στο NATO, συνέβαλε να μην η εξάρτηση της χώρας από τον αμερικανικό ηγεμονισμό, που εκφραζόταν στην μεταπολεμική Ευρώπη με το Δόγμα Τρούμαν, αλλά και γεωπολιτικοί παράγοντες, αν αναλογιστεί κανείς την εγγύτητα της ελληνοτουρκικής γραμμής στα νότια σύνορα της ΕΣΣΔ και την δυνατότητα που πρόσφεραν οι χώρες αυτές στην πιθανή αναχαίτιση των καθοδικών τάσεων των σοβιετικών (Βαρβαρούσης 2004, σ.227). Θεωρητικά λοιπόν, το κύμα διεύρυνσης αυτό, αποσκοπούσε στην εκπλήρωση των πρωταρχικών σκοπών της συμμαχίας για την δυνατότητα συλλογικής άμυνας απέναντι στους εχθρούς, που στο ψυχροπολεμικό περιβάλλον, μετουσιώνονταν στις σοσιαλιστικές αξίες που ενσάρκωνε η ΕΣΣΔ.

Η σχέση της Ελλάδας με το NATO διαταράχτηκε από την αποχώρηση της χώρας από το στρατιωτικό σκέλος του Οργανισμού το 1974. Η απόφαση της Κυβέρνησης Καραμανλή, υπήρξε αποτέλεσμα της τουρκική εισβολή, το ίδιο έτος, στην Κύπρο και της απραξίας των Αμερικανών στα μακάβρια γεγονότα που ακολούθησαν, χάριν της μη διατάραξης των αμερικανοτουρκικών σχέσεων (Βούλγαρης Γ κ. συν. 2011, σ.109-110). Η έξοδος της χώρας ωστόσο από το στρατιωτικό σκέλος του μοναδικού «προμηθευτή ασφαλείας και σταθερότητας», εν μέσω έντονης ελληνοτουρκικής έντασης, έβλαψε περισσότερο, όπως ήταν αναμενόμενο, τα ελληνικά συμφέροντα παρά εκβίασε τις μεγάλες δυνάμεις. Το νεοδημιουργηθέν κενό ισχύος στην περιοχή καλύφθηκε από την Τουρκία, ενώ η Ελλάδα πάσχιζε να ξεπεράσει την πολιτική αστάθεια και καχυποψία που δημιούργησε η επταετής στρατιωτική δικτατορία. Το ζήτημα της ενδεχόμενης επανεισδοχής στο NATO, τέθηκε στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων από την κυβέρνηση Ράλλη, με αποτέλεσμα να επιτευχθεί εκ νέου είσοδος στο στρατιωτικό σκέλος του Συμφώνου το 1980, με ένα ασαφέστερο ωστόσο καθεστώς (Βούλγαρης Γ κ. συν. 2011, σ.114). Παρόλα αυτά, η χώρα κατόρθωσε να επαναφέρει την αναγκαία περιφερειακή ισορροπία ισχύος στην περιοχή και να επανεξετάσει τον πιθανό της ρόλο εντός του Οργανισμού, σε συνάρτηση βέβαια και με το διαπραγματευτικό αβαντάζ που της επέδωσε η είσοδος στην ΕΟΚ.

Η διάλυση, ένδεκα χρόνια αργότερα (1991), της Γιουγκοσλαβίας, ως απόρροια της κατάρρευσης των σοσιαλιστικών καθεστώτων το ίδιο έτος, δημιούργησε νέες συνθήκες αστάθειας στην βαλκανική και μία σειρά από νέες προκλήσεις για την διεθνή κοινότητα. Οι συγκρούσεις που ακολούθησαν στην Γιουγκοσλαβία, υπήρξαν αποτέλεσμα της βίαιης διαμάχης μεταξύ των εθνοτικών ομάδων (Σέρβοι, Κροάτες, Μουσουλμάνοι της Βοσνίας, αλβανόφωνοι), που διαμόρφωναν το μεγαλύτερο μέρος του γιουγκοσλάβικου «μωσαϊκού», για αυτοδιάθεση και ανεξαρτησία.

Η πτώση του γιουγκοσλαβικού καθεστώτος παρείχε μια διττή ευκαιρία για το ΝΑΤΟ. Πρώτον, την εφαρμογή των νεοδημιουργηθέντων σκοπών του Συμφώνου για τη δεκαετία του '90, αναφορικά με πιο εξελιγμένα σχήματα παροχής ασφάλειας μεταξύ ΗΠΑ και Ευρώπης και δεύτερον την έκφραση πρωτοβουλιών ως προς την ανάληψη κατ' εξουσιοδότηση στρατιωτικών επιχειρήσεων των ΗΕ σε σημεία ενδιαφέροντος. Εκμεταλλευόμενος την ιστορική αυτή συγκυρία, ο Οργανισμός ανέλαβε δράσεις στις περιοχές της πρώην Γιουγκοσλαβίας με κυριότερες από αυτές την IFOR-SFOR (1995-2004), την KFOR (1999-σήμερα) καθώς και μια σειρά επιχειρήσεων στην νεοσύστατη τότε πΓΔΜ (2001-2005).

Η σύσταση της IFOR-SFOR στην Βοσνία, είχε ως αντικειμενικούς σκοπούς τη συμμόρφωση των Κροατοβόσνιων, Μουσουλμάνων και Σερβοβόσνιων για κατάπαυση του πυρός όπως αυτή διατυπώθηκε στη Συμφωνία του Ντέιτον (1995), την υποστήριξη της ειρηνευτικής διαδικασίας, την ανασυγκρότηση του κράτους, την προστασία των περιοχών υπό τη διοίκηση των ΗΕ και την αποσόβηση πιθανής έκτασης της κρίσης σε γειτονικές χώρες (Παρίσης 1997, σ.161). Η υπόθεση εργασίας των ειρηνευτικών δυνάμεων κινούταν προς την διατύπωση ότι η εδραίωση της ειρήνης στην περιοχή και συνεπώς η δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος είχε ως αναγκαία προϋπόθεση την συγκρότηση ενός ισχυρού κράτους δικαίου (Χειλά 2013, σ.136-137). Η ανάληψη δράσης από το ΝΑΤΟ εξουσιοδοτήθηκε εκ μέρους του ΟΗΕ με τα Ψηφίσματα 1031/ΣΑ/ΟΗΕ –για την συγκρότηση της IFOR– και 1088/ΣΑ/ΟΗΕ –για τη συνέχιση ως SFOR. Οι ελληνικές ΕΔ συμμετείχαν με την Ελληνική Δύναμη Βοσνίας (ΕΛΔΥΒ) στην επιχείρηση, βάση της υπ' αριθμόν 1

απόφασης, της 10ης/1995 Συνεδρίασης του ΚΥΣΣΕΑ¹². Την δράση του NATO στη Βοσνία διαδέχτηκε η ΕΕ με τη δημιουργία της επιχείρησης EUFOR-ALTHEA.

Η δράση της KFOR στο Κόσσοβο και η συμμετοχή της Ελλάδος, θα εξεταστούν αναλυτικώς ως περιπτωσιολογική μελέτη εσωτερικής τρομοκρατίας και αποσχιστικών τάσεων ικανών να διαταράξουν την διεθνή ασφάλεια, στο επόμενο κεφάλαιο αυτής της εργασίας, συνεπώς προς αποφυγή της επανάληψης, θα παραληφθεί η αναφορά τους στο παρόν υποκεφάλαιο.

Οι ίδιες συνθήκες σύγκρουσης και αστάθειας παρατηρήθηκαν και κατά την ανακήρυξη του νέου, συνορεύοντος με την ελληνική επικράτεια, κράτους, της πΓΔΜ¹³. Συγκεκριμένα, το 2001 αλβανόφωνοι εθνικιστές συνασπισμένοι κάτω από την οργάνωση με όνομα «Εθνικός Απελευθερωτικός Στρατός (NLA)» προέβησαν σε ένοπλες διαμάχες και ανταρτοπόλεμο με την επίσημη κυβέρνηση της χώρας προκαλώντας ανησυχία στη διεθνή κοινότητα αναφορικά με τα ζητήματα αποσχιστικών τάσεων και διεθνούς ασφάλειας (Ludlow 2003, σ.761). Η παρουσία του NATO στην πΓΔΜ, καλωσορίστηκε με τα Ψηφίσματα 1345/ΣΑ/ΟΗΕ και 1371/ΣΑ/ΟΗΕ και αποσκοπούσε αφενός μεν στον αφοπλισμό των αλβανόφωνων τμημάτων και την διακοπή κίνησης όπλων και πυρομαχικών μεταξύ τους και αφετέρου για την αντιμετώπιση των ακραίων συγκρουσιακών φαινομένων που έθεταν σε κίνδυνο την παγκόσμια ειρήνη. Η δραστηριότητα διαρθρώθηκε σε τρεις επιχειρήσεις.

Πρώτη, η επιχείρηση “Essential Harvest” στόχευε στον αφοπλισμό, στην περισυλλογή και καταστροφή όπλων και πυρομαχικών. Οι Ελληνικές ΕΔ εξουσιοδοτήθηκαν να συμμετάσχουν με το 525 Μηχανοκίνητο Τάγμα Πεζικού και Τμήματα υποστήριξης, συνολικής δύναμης 400 περίπου ανδρών συγκροτώντας την Ελληνική Δύναμη Σκοπίων (ΕΛΔΥΣ)¹⁴. Δεύτερη, η επιχείρηση “Amber Fox” δημιουργήθηκε σε εκτέλεση εντολής να προστατεύσει τους διεθνείς παρατηρητές¹⁵. Η

¹² ΓΕΕΘΑ, Συμμετοχή στην IFOR-SFOR, <http://www.geetha.mil.gr/el/103-cat-hndgs-el/cat-pacif-activities-el/cat-apostoles-epixeirisis-el/437-βοσνία-εργεγοβίνη-ifor-sfor.html> (8/4/19)

¹³ Η πΓΔΜ αυτοανακηρύχθηκε μονομερώς «Δημοκρατία της Μακεδονίας». Η ΓΣ/ΟΗΕ αποδέχθηκε την αίτηση ένταξης του κράτους με την ονομασία «πΓΔΜ», ως συνέπεια της διαφοράς ως προς την ονοματοδοσία της πρώτης με την Ελλάδα, η οποία επιλύθηκε με τη διμερή «Συμφωνία των Πρεσπών» και πλέον φέρει το όνομα «Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας».

¹⁴ ΓΕΕΘΑ, Επιχείρηση “Essential Harvest”, <http://www.geetha.mil.gr/el/103-cat-hndgs-el/cat-pacif-activities-el/cat-apostoles-epixeirisis-el/441-επιχείρηση-essential-harvest.html> (8/4/19)

¹⁵ NATO, Operation Amber Fox (Task Force Fox), <https://www.nato.int/fyrom/tff/home.htm> (8/4/19)

τρίτη, τέλος, επιχείρηση έλαβε το όνομα “Allied Harmony” και αποσκοπούσε, μέσω της στρατιωτικής παρουσίας του NATO στην πΓΔΜ, στην σταδιακή ανάληψη το θεμάτων ασφαλείας από την κεντρική κυβέρνηση καθώς και στην παροχή συμβουλευτικής υποστήριξης στις τοπικές αρχές για την ανοικοδόμηση της περιοχής¹⁶. Η ΕΛΔΥΣ συνεισέφερε και στις δύο τελευταίες επιχειρήσεις, με μικρότερο σαφώς, αριθμό προσωπικού.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω συνάγεται το συμπέρασμα ότι η Ελλάδα διεκδικεί και επιδιώκει να αναλάβει ένα ρόλο περιφερειακής δύναμης στην βαλκανική, στην προσπάθειά της αφενός να ενδυναμώσει τη σχέση της με τους ετέρους της εντός του NATO και αφετέρου να σταθεροποιήσει το εγγύς εξωτερικό της περιβάλλον κυρίως στα βόρεια σύνορά της. Ο Β. Κασκαρέλης (2016, σ.210-215) διηγείται από τη θέση του, ως αντιπροσώπου της Ελλάδος στο NATO, ότι η απόφαση του έλληνα Πρωθυπουργού να προωθήσει την εμπλοκή των ελληνικών ΕΔ στην ISAF, παρόλο που το Αφγανιστάν αποτελεί περιοχή εκτός ενδιαφέροντος για τα ελληνικά εθνικά συμφέροντα, αναβάθμισε πρώτον τη θέση στο Σύμφωνο και δεύτερον αποστέρησε από την Άγκυρα και τα Σκόπια το διαπραγματευτικό πλεονέκτημα από τη συμμετοχή τους. Είναι συνεπώς φανερό η διάθεση της χώρας να προωθεί την θέση της εντός των διεθνικών μορφωμάτων αλλά και η αίσθηση συνεργασίας με τις πρωτοβουλίες του NATO στο αβέβαιο διεθνές περιβάλλον.

¹⁶ NATO, Press Release (2002)131, 29 Nov. 2002, <https://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-131e.htm> (8/4/19)

2.3. Κριτική αποτίμηση σύζευξης Ελλάδος-NATO.

Κλείνοντας το παρόν κεφάλαιο αναφορικά με την ελληνική αρχιτεκτονική άμυνας και ασφάλειας και τη σύζευξή με της με τον Οργανισμό του Βορειοατλαντικού Συμφώνου το NATO μπορούν να αποτυπωθούν ορισμένα κριτικά συμπεράσματα ως προς τη σχέση των δύο αυτών δρώντων τόσο ως προς εξωτερικό όσο και προς το εσωτερικό περιβάλλον.

Η θέση της Ελλάδος στο NATO αποτελεί ένα αδιαπραγμάτευτο γεγονός. Η τοποθεσία της χώρας αποδίδει σημαντικά οφέλη τόσο για την ίδια όσο και για τον ίδιο τον οργανισμό. Η προκεχωρημένη γεωγραφικά θέση της χώρα, η εγγύτητα σε ασταθείς περιοχές και η προσήλωση στους διεθνείς φιλελεύθερους θεσμούς δίδει τη δυνατότητα όχι μόνο για αυξημένες ικανότητες προώθηση των δυτικών προτύπων διακυβέρνησης (γεωπολιτική δυνατότητα ισχύος) αλλά και για διευκόλυνση των στρατιωτικών επεμβάσεων (γεωστρατηγική δυνατότητα ισχύος) (Τσιριγώτης 2013, σ.704). Η στάση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής να αυξήσει το ενδιαφέρον της ως προς τα ζητήματα ασφαλείας στο εγγύς περιβάλλον της, παρόλο που δεν χαρακτηρίζεται από αυξημένη ενεργητικότητα, κατόρθωσε όχι μόνο να αναδείξει το ρόλο της χώρας στη Συμμαχία αλλά και να αναβαθμίσει την Ελλάδα σε σημαντικό παράγοντα ασφαλείας στην Νοτιοανατολική Μεσόγειο και τα Βαλκάνια σε σχέση με την Τουρκία. Η συμμετοχή σε δράσεις διεθνούς ενδιαφέροντος και με επεμβατικό χαρακτήρα υπήρξε σημαντική συνιστώσα στην αύξηση διπλωματικού κεφαλαίου αλλά και της εμπειρίας για τις ελληνικές ΕΔ εντός ενός οργανωμένου πλαισίου συνεργασίας όπως το NATO.

Την τελευταία δεκαετία οι ελληνοτουρκικές σχέσεις στιγματίζονται από υπαρκτή και ολοένα αυξανόμενη ένταση ενώ η αστάθεια ασφάλειας στην Μεσόγειο βρίσκεται στο απόγειό της. Βασικός παραμένει ο προβληματισμός γύρω από το, εάν και κατά πόσο το NATO είναι ικανό να προμηθεύσει στην Ελλάδα το απαραίτητο περιβάλλον ασφαλείας για την συνέχιση της εθνικής επιβίωσης ή, σε ένα πιο ακραίο σενάριο, να λάβει θέση υπέρ της Ελλάδος στην περίπτωση ενός θερμού επεισοδίου ή ένοπλης σύρραξης με την Τουρκία.

Αναγιγνώσκοντας την Συνθήκη του Βορείου Ατλαντικού, τα συμβαλλόμενα μέρη σε κάθε περίπτωση δεσμεύονται από το 1ο Άρθρο να απέχουν από την οποιαδήποτε παράνομη μεταξύ τους χρήση βίας -πράγμα απολύτως θεμιτό και

αναγκαίο για τα μέλη της συμμαχίας- και να προωθούν την διμερή επίλυση των μεταξύ τους διαφορών με ειρηνικά μέσα και σύμφωνα με τον ΧάρτΗΕ. Θεσμικά η ειρηνική διευθέτηση των διαφορών αντλείται από το 6^ο Κεφάλαιο του ΧάρτΗΕ. Συγκεκριμένα τα ενδιαφερόμενα μέρη σε μία διαφορά μπορούν να καταφεύγουν είτε σε μέσα διπλωματικής επίλυσης μίας διαφοράς όπως οι διμερείς διαπραγματεύσεις, η έρευνα, η μεσολάβηση και η συνδιαλλαγή είτε σε νομικά μέσα όπως η διεθνής διαιτησία και ο δικαστικός διακανονισμός. Τονίζεται, ότι στη περίπτωση επιλογής νομικών μέσων, η δικαιοδοσία των οργάνων που επιλύουν μία διαφορά έχει δεσμευτικό χαρακτήρα (Παζαρτζή 2015, σ.23).

Το γεγονός ωστόσο ότι το ΝΑΤΟ, παρά την γενική διατύπωση του Άρθρου 1 του Συμφώνου, δεν έχει καθιερώσει ένα πιο συγκεκριμένο πρότυπο ενεργειών στην περίπτωση σύγκρουσης μεταξύ των μελών του δημιουργεί ένα αρκετά επισφαλές περιβάλλον για την ελληνική ΠΑΑ. Η Ελλάδα παρόλο που παραμένει ένα εξαιρετικά ενεργό μέλος του Συμφώνου αλλά και άλλων διεθνών οργανισμών δεν αποκομίζει τα προσδοκώμενα κέρδη ασφαλείας εξαιτίας και της συμμετοχής της Τουρκίας (Λυμπέρης 2009, σ.432· Τσιριγώτης 2013, σ.785). Ένα βασικό ζητούμενο ασφαλείας προκύπτει από την πρακτική του ίδιου του Οργανισμού, όπως αυτή καθιερώθηκε από το Δόγμα που εισήγαγε ο πρώην ΓΓ Γ. Λουνς, με αφορμή τις τεταμένες ελληνοτουρκικές σχέσεις στη δεκαετία του '70, μετά την εισβολή των τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο (1974), την έξοδο της Ελλάδος από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ (1974) και αργότερα την είσοδό της εκ νέου (1980). Ο Λουνς διατύπωσε ότι το ΝΑΤΟ θα πρέπει να τηρεί μία γραμμή ίσων αποστάσεων, δεν θα πρέπει να υπεισέρχεται στις διμερείς διαφορές των κρατών μελών αλλά ούτε και να γίνει χώρος συζήτησης ή επίλυσης αυτών, θέσεις που παραμένουν μέχρι και σήμερα στην κορυφή της συζήτησης επί των ελληνοτουρκικών στο Σύμφωνο (Συρίγος 2018). Παρόλα αυτά το πολιτικό σκέλος του Οργανισμού υπήρξε ένας χώρος για ουσιώδη συζήτηση μεταξύ της Ελλάδος και της Τουρκίας, ειδικά για ζητήματα διμερών διαπραγματεύσεων καθώς και θέσπισης μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης (Κασκαρέλης 2016, σ.151-167).

Σε επιτελικό και επιχειρησιακό επίπεδο η Ελλάδα έχει τη δυνατότητα να εκμεταλλευτεί τις προσφερόμενες από τον Οργανισμό υπηρεσίες. Προς αυτήν την κατεύθυνση συχνή είναι χρήση της NSPA ως βασικής πηγής προμηθειών και

ανεφοδιασμού υλικών για της ΕΔ. Παράλληλα οι τυποποιημένες διαδικασίες (STANAGs) και η κουλτούρα εργασίας διευκολύνουν το συμμαχικό έργο των κρατών μελών του NATO καθώς όλοι οι συμμετέχοντες συνεργάζονται στη βάση ενός κοινού κώδικα επικοινωνίας. Για παράδειγμα, για λόγους διευκόλυνσης της διοικητικής μέριμνας των ΕΔ των κρατών-μελών, έχουν θεσπιστεί κατάλογοι κωδικών (NSN's) τους οποίους όλα τα μέλη αναγνωρίζουν. Επιπρόσθετα, η χώρα έχει την ευκαιρία να κάνει χρήση δυνατοτήτων σε θέματα εκπαίδευσης προσωπικού, ανταλλαγής πληροφοριών, στρατηγικών, δογμάτων, τεχνογνωσίας και υποδομών (Ντόκος 2016b, σ.180-181).

3. ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ: ΚΟΣΣΟΒΟ, ΚFOR ΚΑΙ ΕΛΛΥΚΟ

3.1 Η εμπλοκή της Διεθνούς Κοινότητας στις διαμάχες του Κοσσόβου.

Το Κοσσυφοπέδιο υπήρξε διαχρονικά χώρος με ιδιόμορφη σχέση του ρόλου της θρησκείας και της εθνοτικής σύνθεσης του πληθυσμού καθώς και μίας ιδιότυπης αλληλεπίδρασης μεταξύ του ομοσπονδιακού γιουγκοσλαβικού κράτους και μίας σχετικής αυτονομίας της περιοχής (Βερέμης 2000, σ.13). Η περιοχή του Κοσσόβου αποτέλεσε ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα σημείο άμεσου ενδιαφέροντος για το σερβικό κράτος. Το τελευταίο επιδόθηκε σε μία πολιτική αποικιοποίησης της πρώτης με σποραδικές ανά το χρόνο εκδιώξεις του αλβανόφωνου πληθυσμού σε μία προσπάθεια ομογενοποίησης του σερβικού στοιχείου (Berkaj 2010, σ.10-15). Η πρακτική αυτή οδήγησε αναπόφευκτα στην αντίδραση των αλβανόφωνων πληθυσμών, που αποτελούσαν και την πληθυσμιακή πλειοψηφία, οι οποίοι περιστασιακά συνασπίστηκαν υπό παραστρατιωτικές οργανώσεις με σκοπό την αντίσταση στις πολιτικές υπονόμευσης που εκφράστηκαν από το Βελιγράδι, μέχρι και την αναθεώρηση του γιουγκοσλαβικού συντάγματος το 1974, που δημιούργησε για το Κόσσοβο ένα ιδιότυπο αυτόνομο καθεστώς, τροχοπέδη για τα αντιστασιακά κινήματα (Berkaj 2010, σ.10-15).

Η άνοδος του καθεστώτος Μιλόσεβιτς στο Βελιγράδι έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην μετέπειτα εξέλιξη του κοσσοβάρικου ζητήματος. Ο Μιλόσεβιτς, παραβλέποντας την συνταγματική επιταγή, κατήργησε το προθεσμιακό καθεστώς αυτονομίας του Κοσσυφοπεδίου το 1989. Λογική συνέπεια της απόφασης αυτής ήταν η ενόχληση των αλβανόφωνων πληθυσμών, οι οποίοι και προσπάθησαν ειρηνικά να επαναφέρουν το προηγούμενο καθεστώς, μέσω μίας μορφής παθητικής αντίστασης υπό τον Ιμπραήμ Ρούγκοβα (Wentz 2002, σ.16). Η αδυναμία εξεύρεσης αξιόλογης μέσης λύσης μεταξύ της κοινότητας των Κοσσοβάρων και της κεντρικής κυβέρνησης της Γιουγκοσλαβίας εμφύτευσε την ιδέα στο τοπικό λαϊκό αίσθημα ότι η μόνη λογική λύση αποτελεί ο ένοπλος αγώνας για αυτοδιάθεση. Η κοινωνιολογικά αναμενόμενη αυτή θεώρηση δημιούργησε το 1996 τον «Απελευθερωτικό Στρατό του Κοσσόβου (KLA ή UÇK)», μίας οργάνωσης με εμφανή χαρακτηριστικά τρομοκρατίας, ο οποίος επιδόθηκε σε αντάρτικο πόλεων, με επιθέσεις σε κρατικούς αστυνομικούς σταθμούς

και λαθραία διακίνηση όπλων και πυρομαχικών (Ker-Lindsay 2009, σ.11). Η δράση του UÇK εντάθηκε ιδιαίτερα την περίοδο 1998-1999.

Μελετώντας τα γεγονότα, υπό το πρίσμα της θεωρητικής ανάλυσης για την διατήρηση της διεθνούς ασφάλειας, είναι σαφές ότι οι διαμάχες του Κοσόβου αποτελούν χαρακτηριστικό δείγμα της κατάστασης που εμφανίστηκε στα ανατολικοευρωπαϊκά καθεστώτα μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Η κατάρρευση της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας δημιούργησε τις αναγκαίες προϋποθέσεις για βίαιες εθνοτικές διαμάχες μεταξύ των πληθυσμιακών ομάδων με σκοπό την απόσχιση και λαϊκή αυτοδιάθεση από την κεντρική ομοσπονδιακή εξουσία. Οι αποσχιστικές αυτές τάσεις απεικονίζουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την αντίθεση δυο βασικών αρχών στο διεθνές σύστημα. Η νομική αντιπαράθεση ως προς το Κόσσοβο κινείται ανάμεσα στην αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών, την οποία επικαλέστηκαν ουκ ολίγες φορές οι Κοσσοβάροι, και της αρχής της εδαφικής κυριαρχίας των κρατών, που επικαλέστηκε το κατακερματισμένο γιουγκοσλαβικό κράτος με εκφραστή τους Σέρβους (Λιάκουρας 2009, σ. 79-80).

Η διεθνής κοινότητα έστρεψε την προσοχή της στο Κόσσοβο υπό το φόβο μιας μεγιστοποίησης της ανθρωπιστικής κρίσης ως απόρροια της σερβικής προσπάθειας εθνοκάθαρσης και του φόβου για μετάδοση της κρίσης σε γεινιάζοντα κράτη (Wentz 2002, σ.6-7). Η παγκόσμια επιφύλαξη για την κατάσταση του Κοσόβου εκφράστηκε με το Ψήφισμα 1244/99 του ΣΑ/ΟΗΕ στο πλαίσιο εφαρμογής του Κεφαλαίου VII του ΧαρτΗΕ. Με τη συγκεκριμένη Απόφαση τα ΗΕ δημιούργησαν ειρηνευτική επιχείρηση στην περιοχή (UNMIK), θέτοντας τα απαραίτητα θεμέλια, σε μια προσπάθεια οριστικής διευθέτησης του ζητήματος του Κοσσυφοπεδίου. Απώτερος σκοπός ήταν η δημιουργία μίας διεθνούς διοίκησης με νομοθετικές, εκτελεστικές και δικαστικές εξουσίες, υπό την εποπτεία του ΟΗΕ, τις οποίες εκ των υστέρων και σταδιακά θα μεταβίβαζε σε ένα νέο μόρφωμα (Murphy 2007, σ.80), η φυσιογνωμία του οποίου ωστόσο δεν αποτυπωνόταν σαφώς στο σχετικό Ψήφισμα.

Η UNMIK αποτέλεσε σαφώς μια εξελικτική καινοτομία στις ειρηνευτικές επιχειρήσεις των ΗΕ. Αρχικώς οι ειρηνευτικές αποστολές περιορίζονταν στην κατάπαυση πυρός μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών μέσω της ανάληψης στρατιωτικών επιχειρήσεων. Στην περίπτωση της UNMIK ωστόσο τα ΗΕ

αρκέστηκαν στην δημιουργία ενός πολιτικού βραχίονα, με σκοπό την αποστέρηση της σερβικής κυριαρχίας και την πολιτική διοίκηση του εδάφους του Κοσόβου από τον Οργανισμό. Η στρατιωτική ασφάλεια της περιοχής ανατέθηκε στο NATO σε εκτέλεση του ίδιου Ψήφισμα, ιδρύοντας την KFOR.

Σύμφωνα με τις αρχές του Διεθνούς Δικαίου σχετικά με την ανάληψη της πολιτικής διοίκησης εδαφών από τον ΟΗΕ επισημαίνεται ότι αυτή έχει λειτουργικό και όχι κυριαρχικό χαρακτήρα και βασίζεται στη θεωρία των συνεπαγόμενων εξουσιών (implied powers) του Οργανισμού, αποσκοπώντας να παραχθεί χρήσιμο αποτέλεσμα (Ρούκουνας 2015, σ.234-235). Το Κόσοβο (UNMIK) και το Ανατολικό Τιμόρ (UNMISSET) αποτελούν μοναδικές περιπτώσεις περιοχών όπου ο ΟΗΕ έχει κάνει χρήση της εξουσίας του περί πολιτικής διοίκησης εδάφους, ως αναγκαία προϋπόθεση για τη διασφάλιση της ειρήνης.

Η εμπλοκή του NATO στην κρίση του Κοσόβου έλαβε χώρα πριν ο ΟΗΕ εξουσιοδοτήσει σχετικές επιχειρήσεις στην περιοχή. Το πολιτικό σκέλος του Συμφώνου, μεθερμηνεύοντας πιθανώς εσκεμμένα το Ψήφισμα 1189/98 του ΣΑ/ΟΗΕ, το οποίο καλούσε σε διάλογο τις δυο πλευρές και απομάκρυνση των σερβικών δυνάμεων αποκατάστασης τάξης από την περιοχή, παρότρυνε τα κράτη μέλη να προβούν σε εναέριους βομβαρδισμούς σε σερβικούς στόχους, αν οι δεύτερες δεν συμμορφώνονταν εντός 96 ωρών (Harsch 2015, σ. 60-63).

Η ανάληψη στρατιωτικών επιχειρήσεων άνευ εξουσιοδότησης των ΗΕ, πέρα από μία «μάλλον καινοτομία» του NATO υπό το πρόσχημα ενός «ανθρωπιστικού πολέμου», δημιούργησε ένα περιβάλλον αντιπαράθεσης στις συζητήσεις των διεθνών σχέσεων μιας και στην ιστορία της πρακτικής του, το Σύμφωνο ουδέποτε αποκολλήθηκε από τις νόρμες του ΟΗΕ αναφορικά με τη χρήση βίας. Ο M. Harsch (2015, σ. 63-65) αποδίδει την παρακαμπτήρια αυτή απόφαση στην έλλειψη πρωτοβουλίας των ΗΠΑ να νομιμοποιήσουν, μέσω του ΣΑ, στρατιωτικές ενέργειες, υπό τον φόβο μίας κινεζικής και ρωσικής αρνησικυρίας, καθώς και στην έλλειψη προκαθορισμένων πρακτικών στις περιπτώσεις εσωτερικών/εμφύλιων συρράξεων, όπως αυτή στη Γιουγκοσλαβία.

3.2 Η ελληνική συνδρομή στην KFOR: προφίλ αποστολής, θεωρητική και κριτική ανασκόπηση.

Η έλευση του Ψηφίσματος 1244 δημιούργησε την απαραίτητη νομιμοποιητική βάση ώστε η ελληνική κυβέρνηση να εξετάσει ενδεχόμενη συνδρομή στις ΝΑΤΟϊκές δυνάμεις της KFOR. Το ΚΥΣΕΑ στην συνεδρίαση της 11^{ης} Ιουνίου 1999 αποφάσισε την συμμετοχή της χώρας στην KFOR δημιουργώντας την επιπέδου Ταξιαρχίας (≈ 3000 άτομα) Ελληνική Δύναμη Κοσσυφοπεδίου (ΕΛΔΥΚΟ)¹⁷.

Κατά την τρέχουσα φάση της Επιχείρησης το επιχειρησιακό της έργο συνίσταται (ΓΕΕΘΑ, σ.3-7):

1. στην δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος για την διευκόλυνση της παλιννόστησης των προσφύγων,
2. στην εκτέλεση αποστολών αναγνωρίσεως, συνοδείας, ασφαλείας και ελέγχου κυκλοφορίας στον οδικό άξονα που συνδέει την Βόρεια Μακεδονία με το Κόσσοβο και στο συνοριακό σταθμό Κοσσυφοπεδίου-Βόρειας Μακεδονίας,
3. στην φρούρηση σημείων συγκέντρωσης όπλων που παραδίδονται από τις παραστρατιωτικές οργανώσεις,
4. στη μεταφορά και την καταστροφή του συγκεκριμένου οπλισμού,
5. στην φύλαξη θρησκευτικών/πολιτιστικών μνημείων,
6. στην παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας (διανομή τροφίμων, ιματισμού και λοιπών εφοδίων) και τέλος
7. στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη του πληθυσμού.

Βέβαια, ο αριθμός των στελεχών της ελληνικής αποστολής από την ίδρυση της το 1999 ως και σήμερα έχει περιοριστικές τάσεις. Την αρχική δύναμη επιπέδου Ταξιαρχίας διαδέχτηκε το 2003 ένα πιο ευέλικτο σχήμα σύμφωνα και με τις μεταβαλλόμενες ανάγκες της KFOR (Βοριάς 2017, σ.62). Τον Οκτώβριο του 2012 και εν μέσω της οικονομικής ύφεσης στην Ελλάδα, η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε μεταστάθμευση της ΕΛΔΥΚΟ σε πιο λειτουργικά στρατόπεδα αποσκοπώντας στην μείωση των δαπανών κατά 90%. (Γαϊτατζής 2012). Από το 2013 και έκτοτε ένα

¹⁷ HNDNS, The Participation of the Hellenic Armed Forces in KFOR, <http://www.geetha.mil.gr/en/peace-support-activities/3985-the-participation-of-the-hellenic-armed-forces-in-kfor.html> (2/5/19)

σημαντικό μέρος της αποστολής ανακλήθηκε περιοριζόμενο σε πολύ μικρούς στρατιωτικούς σχηματισμούς ελιγμών και υποστηρικτικών υπηρεσιών (Τζίμας 2013).

Πίνακας 6: Τρέχοντα Στοιχεία Δυνάμεων και Προσωπικού ΕΛΔΥΚΟ 3

Σχηματισμός	Κλάδος
Ένας (1) Λόχος Ελιγμού (Στρατόπεδο Φιλμ Σίτι, Πρίστινα)	Στρατός Ξηράς
Διμοιρία LMT's (Στρατόπεδο Νοβοσέλο, Μιτρόβιτσα)	Πολεμικό Ναυτικό
Ομάδα JRD-N	Στρατός Ξηράς
KFOR HQ	5 Επιτελείς Στρατού Ξηράς
Sea Operation Units (SPOU) (Θεσσαλονίκη)	5 Επιτελείς Στρατού Ξηράς
Τακτική Πτήση NATO με Στρατιωτικό Αεροσκάφος	Πολεμική Αεροπορία
Λόχος Γενικών Μεταφορών (Θεσσαλονίκη)	Στρατός Ξηράς

Πηγή: ΓΕΕΘΑ¹⁸

Η ως τώρα συνδρομή της ΕΛΔΥΚΟ υπήρξε καίρια στην εκτέλεση της αποστολής της KFOR. Οι ελληνικές ΕΔ προέβησαν ενδεικτικά σε καταστροφή πάνω από 4.000 κατασχεμένων όπλων, σε διανομή 160 τόνων ανθρωπιστικής βοήθειας και την περίθαλψη 2000 ατόμων που έχρηζαν ιατρικής φροντίδας¹⁹. Για τον λόγο αυτό η ΕΛΔΥΚΟ έλαβε και τις αντίστοιχες ηθικές αμοιβές και βραβεύσεις από την διοίκηση της KFOR.

Πέραν από την αναφορά στη σύσταση και συνδρομή της ΕΛΔΥΚΟ στις δράσεις της KFOR στο Κοσσυφοπέδιο, κρίνεται αναγκαίο να γίνει μία κριτική συγκριτική ανάλυση ανάμεσα στην θεωρία και την πράξη. Με αυτόν τον τρόπο αναζητάτε η σύνδεση μεταξύ της θεωρητικής προσέγγισης των δομικών στοιχείων και τρόπων προώθησης της ελληνικής στρατηγικής άμυνας και ασφάλειας και της ιστορικής πραγματικότητας. Επίσης οφείλει να διερευνηθεί τόσο η συμπεριφορά της Ελλάδος ως δρώντα εντός των οργανωμένων διεθνών θεσμών αναφορικά με την υπό εξέταση περίπτωση.

Αρχικά, η Βαλκανική Χερσόνησος, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω στη μελέτη αυτή, αποτελεί πεδίο μείζονος στρατηγικού ενδιαφέροντος για την ΠΑΑ της χώρας μιας και οι ενδεχόμενες αταξίες δύναται να επηρεάζουν το εξωτερικό

¹⁸ ΓΕΕΘΑ, Πίνακας Ελληνικών Συμμετοχών σε Επιχειρήσεις Υποστήριξης Ειρήνης, http://www.geetha.mil.gr/media/EIRINEYTIKES_DRASTIRIOTITES/pdf/pinakas/eirhneutikes-apostoles.pdf (7/5/19)

¹⁹ Όπως υποσημείωση 17

περιβάλλον ασφαλείας. Άλλωστε οι εθνικιστικές τάσεις των αλβανόφωνων πληθυσμών επεκτάθηκαν και στην πΓΔΜ, ενισχύοντας και την διεθνή πεποίθηση της εποχής ότι η έξαρση των εσωτερικών εθνοτικών συγκρούσεων δύναται να μετακυλούν σε γειτονικές χώρες. Λαμβάνοντας υπόψη την βασική αυτή αρχή είναι αμέσως κατανοητό ότι η Ελλάδα θα έπρεπε να εμπλακεί στις όποιες δράσεις σταθεροποίηση της περιοχής, προβάλλοντας συνάμα την βούληση περί εξωστρέφειας των ΕΔ και ενίσχυση του περιφερειακού της ρόλο στην ευρύτερη γεωγραφική της περιοχή.

Επιπρόσθετα, η απόφαση του ΚΥΣΕΑ για συμμετοχή διακατέχεται από το πνεύμα περί διεθνούς συνεργασίας στην διατήρηση της παγκόσμιας ειρήνης και ασφάλειας όπως αυτή εκφράζεται από τις αρχές του ΧαρτΗΕ. Υπενθυμίζεται ότι η Ελλάδα δεν συμμετείχε στους προ-εξουσιοδοτήσεως από τα ΗΕ βομβαρδισμούς στόχων της Γιουγκοσλαβίας αφενός εξαιτίας της έλλειψης του σχετικού Ψηφίσματος του ΣΑ/ΟΗΕ αφετέρου ως αποτέλεσμα της μαζική αντίθεσης της κοινής γνώμης. Η επιλογή της συμμετοχής μετά τη λήψη του απαραίτητου Ψηφίσματος ενισχύει την άποψη ότι απαραίτητες προϋποθέσεις για τη συμμετοχή σε ειρηνευτικές επιχειρήσεις αποτελούν διαχρονικά η εφαρμογή των διατάξεων του Κεφαλαίου VII του ΧαρτΗΕ, η συγκεκριμένη εντολή, η ιεραρχική δομή της αποστολής καθώς και η ύπαρξη κανόνων εμπλοκής²⁰.

Οφείλει επιπλέον να επισημανθεί ότι η από το 2012 σταδιακή μείωση της δύναμης προσωπικού της αποστολής εκφράζει επαρκώς το ευρύτερο πολιτικό κλίμα που προκύπτει από την υφιστάμενη οικονομική κρίση του 2007/8. Η περιστολή των ειρηνευτικών επιχειρήσεων αποτέλεσε αναγκαστική προϋπόθεση ώστε να περιοριστούν τα έξοδα του ΥΠΕΘΑ στον ετήσιο προϋπολογισμό και να εξυγιανθούν οι ευρύτερες κρατικές δαπάνες.

Τέλος, η εμπλοκή των ΕΔ της Ελλάδος στα θέατρα των επιχειρήσεων στο Κόσσοβο συντέλεσε όχι μόνο στην αύξηση του αξιόμαχου των ΕΔ αλλά και στην απαραίτητη συλλογή εμπειρίας για τα στελέχη της Δύναμης, ως απόρροια της εκ των πραγμάτων εκτέλεσης σχεδίων επιχειρήσεων και μάχης, καθώς επίσης και στην ενίσχυση του διπλωματικού κεφαλαίου από την αξιοποίηση των θετικών

²⁰ Όπως υποσημείωση 5

αποτελεσμάτων που προέκυψαν από τις δράσεις των Ελλήνων στην περιοχή. Παράλληλα αναδεικνύεται ο διαμεσολαβητικός ρόλος των ΕΔ και η αυξημένη ικανότητα για προστασία της ασφάλειας, της ισχύος, της ευημερίας αλλά και της σταθερότητας στο εξωτερικό της περιβάλλον.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κλείνοντας την παρούσα μελέτη, πρέπει μέσα από την προσπάθεια της μελέτης της αρχιτεκτονικής άμυνας και ασφάλειας της Ελλάδος, της σύνδεσης της χώρας με τους ΝΑΤΟϊκούς θεσμούς και της εκτέλεσης των υποχρεώσεων της εντός του Συμφώνου, να εξαχθούν τα απαραίτητα συμπεράσματα.

Η Ελλάδα παραμένει στο επίκεντρο σημαντικών εξελίξεων τόσο στο διμερές όσο και στο περιφερειακό της εξωτερικό περιβάλλον. Από τη μία αναβαθμίζεται στο διμερές επίπεδο η συμπεριφορά υπονόμευσης του status quo από την Τουρκία και από την άλλη συνεχίζονται οι εκρήξεις κρίσεων στην Νοτιοανατολική Μεσόγειο, τη Βαλκανική Χερσόνησο, την Αφρική, την περιοχή του Καυκάσου και τη Μαύρη Θάλασσα. Τα ακαταπαύστως αναδυόμενα γεγονότα αναδεικνύουν την αναγκαιότητα να επανεξεταστούν, να εκσυγχρονισθούν και να θεσμοθετηθούν τα βασικά δομικά στοιχεία της εγχώριας ΠΑΑ καθώς και να οροθετηθεί επαρκώς μια μελλοντική ενιαία εθνική στρατηγική, βάση της οποίας θα χαράσσονται οι εκάστοτε εθνικές πολιτικές.

Στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, η προσήλωση από πλευράς της Ελλάδος στους διεθνείς θεσμούς, στη διεθνή συνεργασία, στην ειρηνική συμβίωση των λαών, στην δικαιοσύνη και στην αποτροπή των ένοπλων συγκρούσεων, ενισχύει την θέση της και τον διαμεσολαβητικό της ρόλο στο διεθνές σύστημα. Σε αυτό το πλαίσιο περί κατανόησης των υποχρεώσεων που απορρέουν από τις διαδικασίες της διεθνούς κοινωνίας, της συλλογικής δράσης και της απαίτησης να αναθεί η Ελλάδα σε περιφερειακή δύναμη, δύναται να εξηγηθούν σε γενικές γραμμές και οι λόγοι εμπλοκής της χώρας στην ΚFOR. Σε καμία περίπτωση ωστόσο δεν θα πρέπει να αγνοηθεί η άρνηση της χώρας να συμμετέχει στις συμμαχικές δράσεις του ΝΑΤΟ όταν αυτές δεν νομιμοποιούνται από σχετικά Ψηφίσματα του ΟΗΕ.

Το ΝΑΤΟ είναι ικανό να επιτελέσει ένα διττό σκοπό. Πρώτον, μπορεί να αποτελέσει τον αναγκαίο πολιτικοστρατιωτικό χώρο ενίσχυσης των επιλογών της Ελλάδος και προώθησης των εθνικών συμφερόντων στο διεθνές σύστημα. Δεύτερον διαφαίνεται ότι είναι σε θέση να παρέχει, λαμβάνοντας υπόψη παρόλα αυτά και τις προκύπτουσες εσωτερικές θεσμικές του αδυναμίες, το απαραίτητο περιβάλλον ασφαλείας από εξωτερικές και εσωτερικές, συμβατές και ασύμβατες απειλές,

προκειμένου να επιταχυνθεί η ευρωατλαντική συνεργασία, η αύξηση της διεθνούς ασφάλειας, η παγκόσμια ανάπτυξη και η ευημερία των λαών.

Πρωτογενείς Πηγές

IC Judgment upon Aegean Sea Shelf Continental Case on 19 Dec 1978

UNSCRes 0395/1976

UNSCRes 1189/1998

UNSCRes 1244/1999

UNSCRes 1551/2004

UNSCRes 1973/2011

Καταστατικός Χάρτης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών

Ιδρυτική Συνθήκη του Βορειοατλαντικού Συμφώνου, 1949

Δευτερογενείς Πηγές

Βιβλία, Εγχειρίδια, Δοκίμια (κατ' αλφαβητική σειρά συγγραφέων)

Baylis, J., (2013) “Διεθνής και Παγκόσμια Ασφάλεια”, στο Baylis J., et al (επιμ.) *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα, Επίκεντρο.

Berkaj, A., (2010) *The KLA and the Kosovo War: From Intra-State Conflict to Independent Country*. Berlin, Berghof Conflict Research, (διαθέσιμο: https://www.berghof-foundation.org/fileadmin/redaktion/Publications/Papers/Transitions_Series/tratransiti8_kosovo.pdf) (6/5/19)

Berstein, S. & Milza, P., (1997) *Ιστορία της Ευρώπης 2: Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών 1815-1919*. Αθήνα, Αλεξάνδρεια.

David, C-P., (1999) “Fountain of Youth or Cure Worse than Disease? NATO enlargement: A Conceptual Deadlock”, στο David, C.-P. & Levesque J., (επιμ.) *Future of NATO: Enlargement, Russia, and European Security*.

Montreal, McGill-Queen's University Press.

Dokos, Th., (2007) *Greek Security Policy in the 21st century*. Athens, ELIAMEP.
(διαθέσιμο: https://www.files.ethz.ch/isn/39785/PP07_09_ENG.pdf) (31/3/19)

Flockhart, T., (2011) *After the Strategic Concept: Towards a NATO Version 3.0*.
Copenhagen, DIIS. (διαθέσιμο:
https://www.diis.dk/files/media/publications/import/extra/rp2011-06-nato-after-strategic-concept_web.pdf) (8/4/19).

Frankel, J., (1970) *National Interest*. London, Palgrave Macmillan.

Harsch, M., (2015) *The Power of Dependence: NATO-UN Cooperation in Crisis Management*. Oxford, Oxford University Press

Hobsbawm, E., (2010) *Η Εποχή των Άκρων: ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991*. Αθήνα, Θεμέλιο.

Ker-Lindsay, J., (2009) *Kosovo: The Path to Contested Statehood in the Balkans*.
New York, I.B. Tauris

Ludlow, D., (2003) “Preventive Peacemaking in Macedonia: An Assessment of U.N. Good Offices Diplomacy”, στο *BYU Law Review*, 2003:2 (διαθέσιμο:
digitalcommons.law.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2166&context=lawreview) (8/4/19)

Murphy, R., (2007) *UN Peacekeeping in Lebanon, Somalia and Kosovo: Operational and Legal Issues in Practice*. Cambridge, Cambridge University Press.

Todorova, M., (2000) *Βαλκάνια: Η Δυτική Φαντασίωση*. Αθήνα, Επίκεντρο.

Wentz, L., (2002) *Lessons From Kosovo: The KFOR Experience*. Washington DC, Command and Control Research Program (διαθέσιμο:
http://www.dodccrp.org/files/Wentz_Kosovo.pdf) (3/5/19)

Ανδριανόπουλος, Α., (2018) *Το Ισλάμ του μέλλοντός μας*. Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο.

Βαθάκου, Ε., (2018) *Κοινωνιολογία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων: Αυθόρμητη*

- Διαχείριση Κρίσεων στην Παγκόσμια Κοινωνία*. Αθήνα, Παπαζήση.
- Βαρβαρούσης, Π., (2004) *Διεθνείς Σχέσεις και Εξωτερική Πολιτική στον 21^ο αιώνα*.
Αθήνα, Παπαζήση.
- Βερέμης, Θ., (2000) *Κοσσυφοπέδιο: Η Μακρόσυρτη Κρίση*. Αθήνα, Εκδόσεις Ι.
Σιδέρη
- Βούλγαρης, Γ., κ. συν (2011) *Ελληνική Πολιτική Ιστορία: 1950-2004*. Αθήνα,
Θεμέλιο.
- Βοριάς, Σ. (2017) *Υπηρετώντας την Πατρίδα μακριά από τα σύνορά της: Η συμμετοχή
των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων σε Επιχειρήσεις Υποστήριξης Ειρήνης, ως
προέκταση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής*. (Διπλωματική Εργασία),
Θεσσαλονίκη, ΑΠΘ (διαθέσιμο:
<http://ikee.lib.auth.gr/record/292302/files/GRI-2017-19650.pdf>) (7/5/19)
- ΓΕΕΘΑ, Τμήμα Ενημέρωσης Τύπου, *Η Συμμετοχή των Ελληνικών Ενόπλων
Δυνάμεων στην KFOR*. Αθήνα, Τυπογραφείο Στρατού. (διαθέσιμο:
<http://www.geetha.mil.gr/media/pdf-arxeia/kfor/kfor-gr.pdf>) (7/5/19)
- Γκαϊτατζής, Δ., (2012) «Μετεγκατάσταση ΕΛΔΥΚΟ 3 με εξοικονόμηση χρημάτων»,
proelasi.org (διαθέσιμο: www.proelasi.org/μετεγκατάσταση-ελδυκο-3-με-εξοικονομη/) (7/5/19)
- Δίπλα, Χ., (2018) “Ευθύνη προστασίας και ανθρώπινα δικαιώματα: δώδεκα χρόνια
μετά”, στο Δίπλα, Χ., (επιμ.) *Τα Ηνωμένα Έθνη και οι νέες προκλήσεις στο
διεθνές στερέωμα: Διεθνής Ειρήνη και Ασφάλεια, Ανθρώπινα Δικαιώματα,
Βιώσιμη Ανάπτυξη*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας.
- Ηρακλείδης, Α., (2011) *Ανάλυση και Επίλυση Συγκρούσεων, μία Εισαγωγή*. Αθήνα, Ι.
Σιδέρης.
- Ηρακλείδης, Α., (2007) *Άσπονδοι Γείτονες – Ελλάδα-Τουρκία: Η Διένεξη του Αιγαίου*.
Αθήνα, Ι. Σιδέρης.
- Ηρακλείδης, Α., (2015) *Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική*. Αθήνα, ΣΕΑΒ.

- Κασκαρέλης, Β., (2016) *Η Τέλεια Καταιγίδα: Το ΝΑΤΟ μετά την 11η Σεπτεμβρίου*.
Αθήνα, Μεταίχμιο
- Κουλουμπής, Θ., (2008) *Διεθνείς Σχέσεις, Ισχύς και Δικαιοσύνη*. Αθήνα, Παπαζήση.
- Κουσκουβέλης, Η., (2004) *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα, Εκδόσεις
Ποιότητα.
- Κύργος, Ζ., (2018) *Εξέταση απαιτήσεως συνδρομής των Ε.Δ. στην Εσωτερική
Ασφάλεια της Χώρας*. Αθήνα, ΕΛΙΣΜΕ.
- Λιάκουρας, Π., (2009) “Η προβληματική της απόσχισης υπό το φως των εξελίξεων
στο Κόσσοβο”, στο Περράκης, Σ. (επιμ.) *Ματιές στο Σύγχρονο Τοπίο των
Δυτικών Βαλκανίων*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης
- Λυμπέρης, Χ., (2009) *Εθνική Στρατηγική και Χειρισμός Κρίσεων*. Αθήνα, Ποιότητα
- Μαυρόπουλος, Π., (2012) *Εισαγωγή στη Θεωρία του Πολέμου και της Στρατηγικής*.
Αθήνα.
- Νάσκου-Περράκη, Π., κ. συν (2015) *Διεθνείς Οργανισμοί*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη,
Σάκκουλα.
- Ντόκος, Θ., (2016α) “Αμυντική Πολιτική”, στο Ντόκος, Θ. (επιμ.) *Λευκή Βίβλος για
την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Άμυνα και Ασφάλεια: Προκλήσεις,
Ευκαιρίες και Προτάσεις Πολιτικής*. Αθήνα, Ι. Σιδέρης.
- Ντόκος, Θ., (2016β) “Ελλάδα και ΝΑΤΟ”, στο Ντόκος, Θ. (επιμ.) *Λευκή Βίβλος για
την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Άμυνα και Ασφάλεια: Προκλήσεις,
Ευκαιρίες και Προτάσεις Πολιτικής*. Αθήνα, Ι. Σιδέρης.
- Ντόκος, Θ., (2008) “Οι νέες απειλές για την ασφάλεια”, *tanea.gr* (διαθέσιμο:
[https://www.tanea.gr/print/2018/11/06/opinions/oi-nees-apeiles-gia-tin-
asfaleia](https://www.tanea.gr/print/2018/11/06/opinions/oi-nees-apeiles-gia-tin-asfaleia)) (8/4/19)
- Παζαρτζή, Φ., (2015) *Η Δικαιοδοτική Λειτουργία στο Διεθνές Δίκαιο*. Αθήνα, Νομική
Βιβλιοθήκη

- Παρίσης, Ι., (1997) *Η Ευρωπαϊκή Άμυνα και Ασφάλεια στη Μεταψυχροπολεμική Περίοδο*. Αθήνα, Τουρίκη.
- Περράκης, Σ., (2013) *Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*. Αθήνα, Ι. Σιδέρης.
- Ρούκουνας, Ε., (2015) *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*. Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.
- Σβολόπουλος, Κ., (2014) *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1830-1981*. Αθήνα, Εστία
- Σκούρας, Μ., (2009) “Ελλάδα και Ειρηνευτικές Επιχειρήσεις (Επιχειρήσεις Ειρήνης, Peace Operations, POPS)”, στο *Προβληματισμοί* (ΕΛΕΣΜΕ), τ.53. (διαθέσιμο: http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t53/t_53.pdf) (31/3/19)
- Συρίγος, Α., (2018) «Το ΝΑΤΟ δεν ξέχασε ποτέ το “Δόγμα Λουνς”», *slpress.gr* (διαθέσιμο: <https://slpress.gr/ethnika/to-nato-den-ksexase-pote-to-dogma-louns>) (15/4/19).
- Τζίμας, Σ., (2013) «Ο Στρατός μας στο Κόσοβο», *kathimerini.gr* (διαθέσιμο: <http://www.kathimerini.gr/733348/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/o-stratos-mas-sto-kosovo>) (7/5/19)
- Τσάκωνας, Π., (2016) “Δομικά Χαρακτηριστικά της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής”, στο Ντόκος, Θ. (επιμ.) *Λευκή Βίβλος για την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Άμυνα και Ασφάλεια: Προκλήσεις, Ευκαιρίες και Προτάσεις Πολιτικής*. Αθήνα, Ι. Σιδέρης.
- Τσαρδανίδης, Χ. (2016) “Η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας”, στο: Μαραβέγιας Ν. (επιμ) *Ευρωπαϊκή Ένωση: Δημιουργία - Εξέλιξη - Προοπτικές*. Αθήνα, Κριτική.
- Τσιριγώτης, Δ. (2013) *Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία. Διεθνείς σχέσεις και διπλωματία*. Αθήνα, Ποιότητα
- Χατζηθεοφάνους, Γ. (2018) *Εθνική Στρατηγική: Πρόταση για ένα νέο Θεσμικό Πλαίσιο*. Αθήνα, Ι. Σιδέρη.

Χειλιά, Ε. (2013) *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21ο Αιώνα: Ζητήματα Θεωρίας και Διαχείρισης*. Αθήνα, Ποιότητα

Χρυσόγονος, Κ. (2014) *Συνταγματικό Δίκαιο*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας.

Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις, Ιστοσελίδες (κατ' αλφαβητική σειρά διαδικτυακών σελίδων)

HNDGS, Peace Support Activities, <http://www.geetha.mil.gr/en/peace-support-activities.html> (31/3/19)

HNDNS, The Participation of the Hellenic Armed Forces in KFOR, <http://www.geetha.mil.gr/en/peace-support-activities/3985-the-participation-of-the-hellenic-armed-forces-in-kfor.html> (2/5/19)

HNDGS, Violations, <http://www.geetha.mil.gr/el/violations-gr.html> (8/4/19)

NATO, Assets Statistics 2018, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180709_180710-pr2018-91-en.pdf (31/3/19)

NATO, Member Countries, https://www.nato.int/cps/em/natohq/topics_52044.htm (31/3/19)

NATO, North Atlantic Treaty (1949) Official Text, www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=en (8/4/19)

NATO, Operation Amber Fox (Task Force Fox), <https://www.nato.int/fyrom/tff/home.htm> (8/4/19)

NATO, Organizations and Agencies, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_66470.htm (31/3/19)

NATO, Press Release (2002)131, 29 Nov. 2002, <https://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-131e.htm> (8/4/19)

NATO, Wales Summit Declaration,

https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm#def-exp
(8/4/19)

WB, Country Data, <https://data.worldbank.org/country/greece> (31/3/19)

ΓΕΕΘΑ, Πίνακας Ελληνικών Συμμετοχών σε Επιχειρήσεις Υποστήριξης Ειρήνης,
http://www.geetha.mil.gr/media/EIRINEYTIKES_DRASTIRIOTITES/pdf/pinakas/eirhneutikes-apostoles.pdf (7/5/19)

ΓΕΕΘΑ, Επιχείρηση “Essential Harvest”, <http://www.geetha.mil.gr/el/103-cat-hndgs-el/cat-pacif-activities-el/cat-apostoles-epixeirisis-el/441-επιχειρηση-essential-harvest.html> (8/4/19)

ΓΕΕΘΑ, Επιχειρησιακό Έργο Ενόπλων Δυνάμεων,
<http://www.geetha.mil.gr/media/pdf-arxeia/operational-work/ergo-ed.pdf>
(8/4/19)

ΓΕΕΘΑ, Συμμετοχή στην IFOR-SFOR, <http://www.geetha.mil.gr/el/103-cat-hndgs-el/cat-pacif-activities-el/cat-apostoles-epixeirisis-el/437-βοσνία-ερζεγοβίνη-ifor-sfor.html> (8/4/19)